

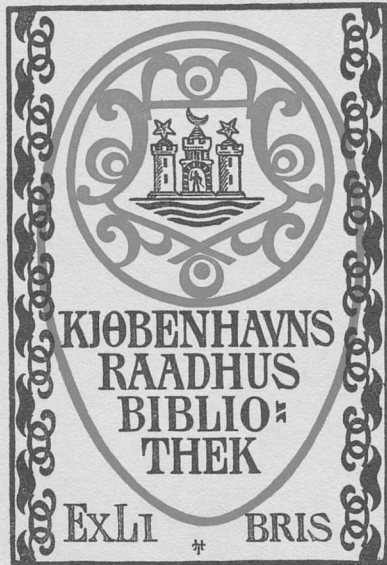

591949225

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

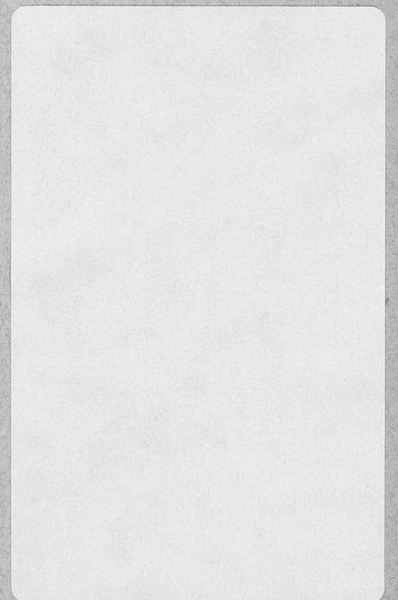
The image shows the front cover of a book. The cover is decorated with a traditional marbled paper pattern, featuring a dense network of thin, light-colored veins (likely white or cream) that create a complex, organic web against a dark, charcoal-colored background. The marbling pattern is dense and covers most of the front cover. On the left side, the spine of the book is visible, which is bound in a dark, textured material, possibly leather or cloth. In the bottom-left corner of the front cover, there is a small, white circular sticker with the letters "RHB" printed in a bold, black, sans-serif font. The overall appearance is that of an antique or vintage book.

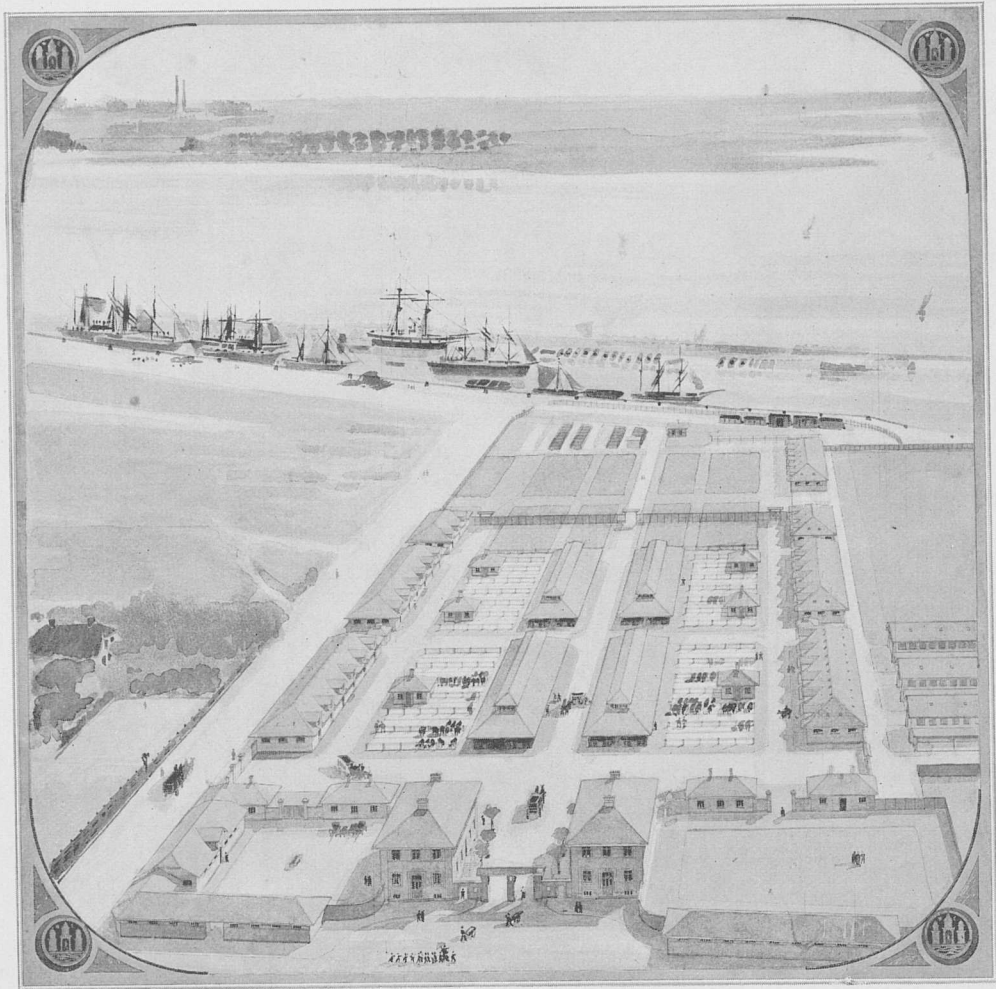
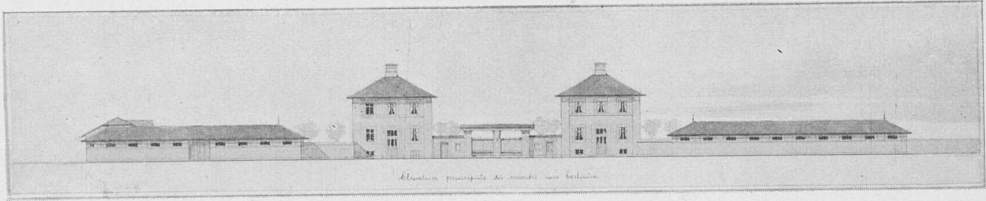
09.6362

Q

52 1

OMKRING KØBENHAVNS KVÆGTORV

OMKRING
KØBENHAVNS
KVÆGTORV

AF
C. A. CLEMMENSEN

UDGIVET AF KØBENHAVNS KOMMUNALBESTYRELSE
I ANLEDNING AF KVÆGTORVETS 50-AARS JUBILÆUM

DEN 28. NOVEMBER 1929

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI
MCMXXIX

INDHOLD

	Side
TROMMESALEN OG SLAGTERKOLONIEN PAA VESTERBRO	9
OMKRING SLAGTERBODERNE	59
KVÆGTORVET OG SLAGTEHUSENE	73

Det foran i Bogen gengivne Oversigtsbillede viser Kvægtorvet i Begyndelsen af 1880'erne med Indgangen fra Ny Stormgade (det nuværende »Halmtorvet«). I Baggrunden ses Kalvebodstrand og Amager.

Reproduktionen af Billederne er udført hos *Tutein & Koch*.

Forfatteren af nærværende Skrift skylder Inspektør ved De offentlige Torve- og Slagtehaller *Andr. Andersen* megen Tak for Oplysninger til Hjælp ved Udarbejdelsen af Bogens sidste Afsnit: Kvægtorvet og Slagtehusene.

Nogle i Raadstuearkivet beroende Optegnelser af afdøde Raadstuearkivar Dr. phil. *Villads Christensen* vedrørende Trommesalen er benyttet tilligemed andet Stof fra Arkivet.

Af trykte Kilder er — udover de i Teksten omtalte — bl. a. benyttet: H. Hjorth-Nielsen: Københavns Slagterlaug 1451—1926. Dr. O. Nielsen: Københavns Historie og Beskrivelse. Samme Forf.: København paa Holbergs Tid. Tidsskrift for Landøkonomi 1866 (»Forslag til Indretning af et nyt og bedre Qvægtorv i København«). I. C. Andersen: Optegnelser om Selskabet »Holbergs Minde«. Villads Christensen: København 1840—57. M. V. Brun: Fra Dreng til Mand. Hist. Medd. om København, II. Række, 2 Bind: Oberst H. U. Ramsing: De københavnske Gilder i Middelalderen og Reformationstiden og deres Grundejendomme. II. Række, 3. Bind: Overretssagfører Arne Sundbo: St. Jørgens Mark, Solbjerg By og Nyby Ladegaard. Københavns gl. Grænse mod Frederiksberg. — Endvidere Borgerrepræsentationens Forhandlinger, de aarlige Beretninger om Kommunens Anliggender og københavnsk Presse i ældre Tid.

TROMMESALEN OG SLAGTERKOLONIEN PAA VESTERBRO

Den lille Gadestrækning, der ligger mellem Vesterbrogade og Gamle Kongevej, tæt op til »det gamle Banegaardsterræn«, minder ved sit Navn om, at her laa *Trommesalen*, Københavns gamle Kvægtorv. Herfra strakte Slagterkolonien sig ud til »Jernporten« ved Begyndelsen af Frederiksberg Allé. Ogsaa længere ud ad Vesterbro gjorde Slagterne sig gældende, om end i mindre Grad, og der var adskillige af dem, som havde hjemme paa Frederiksberg. Langt op i forrige Aarhundrede var det Slagterne og deres Ejendomme, der fortrinsvis prægede Vesterbro. Nu kan man gaa lige fra »Trommesalen« til Slotskroen, uden at noget minder derom. Men gaar man ind paa Frederiksberg Kirkegaard, vil man se en stor Del Gravmæler, der bærer mere eller mindre kendte gamle københavnske Slagternavne. De fortæller om den Tid, da Slagterne og Vesterbro var uadskillelige. En vis Forbindelse kan forøvrigt spores langt tilbage. Da Christoffer Valkendorf, der i 1579 af Kong Frederik II var blevet udnævnt til Statholder i København, gik til Anlæggelsen af et Slagtehus, fik det sin Plads herude, næppe langt fra det nuværende Kvægtorv.

Gennem et Kongebrev af 7. Maj 1577 var det blevet forbudt at slagte Øksne eller Fæ ved eller i Slagterboderne inde i Byen, hvor den slemme Stank fra Blodet og den øvrige Urenlighed, der samledes i Rendestenene, sammen med »andet mere ubekvemt« i

Byen kunde foraarsage Pestilens og anden Sygdom, som dér fast mere end andensteds her udi Riget saa ofte regerede. Kongen paa-bød derfor, at al Slagtning skulde foregaa udenfor Byen paa et bestemt Sted, som Magistraten havde at udpege. Det Slagtehus, Valkendorf lod opføre udenfor Vesterport, var delt i 14 Boder. Under Krigen med Sverige afbrændte man i 1659 Byens »Forstæder«, og det Valkendorf'ske Slagtehus menes at være gaaet op i Luer ved denne Lejlighed. Dermed var der paany aabnet for Slagtninger inde i Byen.

I 1776 blev det bestemt, at Slagtergaardene saa vidt muligt skulde anlægges i Byens Udkanter, og fra samme Aar stammer en Forordning om, hvorledes Slagtergaarde for Eftertiden skal indrettes i København. Disse Bestemmelser lyder omtrent saaledes: Naar et Sted bliver af Magistraten agtet bekvemt til Slagteri og Anvisning dertil af Stadsbygmesteren er givet, skal ved Indretningen iagttages, at Gaardsrummet ikke maa være mindre end 10 Alen bredt og ikke under 324 Kvadratalens Indhold, samt at det bliver overalt forsvarligt brolagt og ordentlige Rendestene anbragte; at Gulvet i Slagtehuset lægges enten med Planker eller med Mursten og har fornødent Fald til Gaarden; at Skarnkisten i denne bliver muret 3 Alen dyb i Jorden, og at Udløbet fra Gaardens Rendesten forsynes med en Jernrist, saa at intet Skarn kan udskylles i Gadens Rendesten, men al Slags Urenlighed og Affald kastes i Skarnkisten.

Ved flere Lejligheder, f. Eks. i 1799, blev det Spørgsmaal rejst, om disse Bestemmelser lod sig overføre paa Slagterierne paa Vesterbro. Det skete i alt Fald ikke. Fra 1799 har vi en Skildring af, hvorledes stinkende Blod fyldte Grøfterne, der kun havde »maadeligt Afløb«, og lignende Tilstande omtales mange Gange senere. I 1814

blev der udarbejdet Tegninger til et offentligt Slagtehus paa Vesterbro, men man havde ikke Raad til at gennemføre Planerne. Der skulde endnu gaa nogle og halvfjerdsindstyve Aar, før et saadant Foretagende blev sat i Værk.

— Gennem mere end to Hundrede Aar laa Byens Kvægtorv — »Trommesalen« — foran paa Vesterbro. Hofslagter Niels Olufsen, der var Konsumtionsforpagter, klagede i 1671 over det store Under-slæb, som blev begaaet med Accisen. Mange Borgere opkøbte hele Øksne og Lam, som de indførte og slagtede uden at give Accise deraf. Det var naturligvis højst ubehageligt for ham som Accisemester, og han tilbød derfor paa egen Bekostning udenfor Vesterport at indrette et almindeligt Kvægtorv med dertil hørende Accisebod. Konsumtionsforpagterens Tilbud blev modtaget. Niels Olufsen fik kongelig Bevilling paa at lade indhegne og forfærdige et Fæmarked paa en Plads, der skulde udvises ham dertil, saa nær som muligt ved Vesterports Vagt, saa at man herfra kunde forhindre al *disordre* derved.

Kvægtorvet blev anlagt, og Niels Olufsen sørgede ogsaa for Opførelsen af Acciseboden. Den stod tæt ved Kvægtorvet, dér, hvor nu »Trommesalen« munder ud i Vesterbrogade. Kvægfoldene, de aabne Baase, laa lidt nærmere ind imod Byen. Torvets Navn, *Trommesalen*, sætter man i Forbindelse med den Skik, at Markeder aabnedes og afsluttedes med Trommeslag. I gamle Dokumenter finder man undertiden Benævnelsen »Trommel Sahlen«.

Regnskaber fra Tiden omkring 1676 viser, at Konsumtions-skriveren aarlig ydede Stadens Kasse et vist Beløb af nogle Boder og Udbygninger, som han selv havde Nytte af, ved Konsumtionsboden udenfor Vesterport. De har ikke staaet paa Konsumtionsbodens Grund — med den havde Byen intet at skaffe —, men

paa *Byens Grund* ved Siden af, d. v. s. paa *Trommesalens Grund*, og efter al Sandsynlighed er det Niels Olufsen, der har opført dem.

Bagved *Kvægtorvet* laa en Ejendom, der i Tidernes Løb kom i nær Forbindelse med *Torvet*, og paa hvilken man senere hen ogsaa anvendte Navnet »*Trommesalen*«. Det var en Gaard med Have ud mod *Farimagsvejen* og med et stort Vænge langs *Gamle Kongevej* helt hen forbi nuværende *St. Jørgens Allé* (det i 1898 indførte nye Navn for »*Petersens Passage*«). *Vesterbrogade* og *Gamle Kongevej* stammer begge fra 1624, og ved denne Tid var *Proviantforvalter Hans Mandixen* Indehaver af en Del af den her omtalte ret betydelige Grund. *Købmand Mads Jørgensen Gram* i *Klædeboderne* havde en anden Del af Grunden, vistnok liggende ud til *Vesterbrogade*; da han i 1638 flyttede til *Landskrona*, solgte han den til *Raadmand Laurids Eskildsen*. Det var *Eskildsen*, der i 1647 skænkede *Byen* et *Slag-Seierværk*, som blev anbragt oppe i *Raadhusets Taarn*, og om hvilket det hedder, at dets »*Resonnants* og *Lyd* med *Lyst* vidt hen inden og uden *Byen* høres«. *Ingeniør og Voldmester ved Københavns Fæstning Abraham de la Haye*, der i 1621 sammen med flere andre fik *Bevilling* til at oprette en eller flere *Papirmøller*, har ogsaa haft en Del af Grunden herude.

I *Begyndelsen* af 1640'erne overlod *Raadmand Eskildsen* *Kongens Kansler Chr. Thomesen Sehested* den Del af *Arealet*, der laa op til *Hans Mandixens Grund*. I 1646 afstod *Kansleren* sin *Have*, saaledes at den gik tilbage til *Laurids Eskildsen*. *Tre—fire Aar* senere overgik den vestlige Del af *Eskildsens Grund* til *Natmester Erhardt Koch*, der virker lidt afstikkende blandt de *Standspersoner*, hvis Navne var knyttede til dette *Sted*.

Den kendte *Historiker og Retslærde Peder Resen*, der i 1672

blev udnævnt til Præsident i København, føjede Arealerne herude sammen til een Grund. Paa hans Tid laa der paa Grunden, der efter ham en Overgang blev kaldt Præsidentens Vænge, fem Fiskeparker — de nævnes ogsaa senere hen —, besat med Karper og Karudser. Resen døde i 1688. To Aar senere købte Frederik Eisenberg, der var Byfoged fra 1685 til 1713, Grunden ved Auktion, men han solgte den kort efter til Oversekretær i det danske Kancelli Bolle Luxdorff (død 1698), Farfader til den store Bogsamler, Geheimeraad Bolle Luxdorff. De nærmest følgende Ejere var Forvalter paa Kongens Bryghus Peder Klauman og Kammerherre Hans Adolph v. Ahlefeldt.

Gaarden, der, som nævnt, senere hen betegnedes med Navnet Trommesalen — ligesom Kvægtorvet — har næppe været beboet af nogen af de omtalte mere eller mindre fornemme Personer. Som Lejere, der bebod Gaarden, finder man i 1708 Fiskemester Evensen og i 1717 Taffeldækker Peder Jensen.

I 1718 skilte Kammerherre Ahlefeldt sig ved Ejendommen, og derefter er det stadig Øltappere og Gæstgivere, der raader her i Trommesalens Tid. De havde deres sikre Kundekreds fra Kvægtorvet: Bønder, Prangere og Slagtere, og selv drev de gerne Kreaturhandel ved Siden af Gæstgavernæringen.

Det var Øltapper Gotfried Schultz, der købte Gaarden af Ahlefeldt. Da Schultz var død, giftede Enken sig med Øltapper Knud Madsen, som efter hendes Død indgik nyt Ægteskab. Han ejede Trommesalen fra 1735 til 1770, og han overdrog et Stykke af Grunden ud mod Vesterbrogade til Carl Vilhelm Fredelund. Ved Giftermaal med Knud Madsens Enke blev Øltapper Jacob Weydemann Ejer af Trommesalen. Han var en af Tidens store Kreaturhandlere. Rundtom paa Sjælland købte han Malkekøer for at sælge

dem til københavnske Brændevinsbrændere og til andre Borgere, som holdt Køer.

Det lykkedes den driftige Jacob Weydemann at faa tilvejebragt en nærmere Forbindelse mellem Værtshuset Trommesalen og Kvægtorvet af samme Navn. I 1780 var »de smaa Alléer« blevet anlagt paa Vesterbro udenfor Torvet, og langs med dette var der gravet Grøfter. I sin velvillige Bekymring for, at disse Nyanlæg skulde blive beskadiget af de Kreaturer, der kom til Torvet i saa stort Antal, særlig i Slagtetiden ud paa Efteraaret, anmodede Weydemann Magistraten om, at han paa egen Bekostning maatte indrette nogle smaa Aflukker udenfor sit Hus til Lam, Svin og andre Smaakreaturer, »paa det at sligt Kreatur ej skal komme til at gøre nogen Skade paa Grøfterne eller Træerne paa Alléen«. Han fik Tilladelsen, dog med det udtrykkelige Forbehold fra Magistratens Side, at han ikke derved maatte tilegne sig nogen Ret til Grunden.

I August Maaned næste Aar kom der en ny Henvendelse fra Weydemann, idet han tilsendte Magistraten følgende Skrivelse:

»Da de uden Vesterport paa Torvet udenfor mit Hus gjorde Afdelinger eller Folde til Kreature, ikke alene behøver en Slags Tilsyn, men endog den deri faldende Urenlighed Tid efter anden at bortføres, og de at renholdes, saa, i Fald det maatte finde høj og velædle Magistratens højgunstige Bifald, erbyder jeg mig dermed at have den daglige Tilsyn, og besørge samme renholdte, saa og i Henseende til den liden Næring jeg hidtil har haft og herefter venter at faa af de Folk som derudi indsætter deres Kreature, erbyder jeg mig ligeledes at betale en liden Kendelse aarlig til Stadsens Kasse til deres Vedligeholdelse, og forsikkrer jeg hermed, at de som saaledes indsætte deres Kreatur i Foldene, ikke derfor skal

blive paalagt nogen Betaling, men Foldene at være til alle og enhvers Tjeneste, saa længe Kreatur der udi kan rummes.«

Ogsaa denne Henvendelse fandt en god Modtagelse. Weydemann fik Tilsyn med Foldene paa Kvægtorvet, og i Erkendelse af den Indtægt, han som Gæstgiver havde fra Torvet og som i alt Fald ikke vilde blive mindre under den nye Ordning, betalte han 10 Rdlr. om Aaret til Stadens Kasse for at være Tilsynsmand. Otto Munck, den Værtshusholder, der rykkede ind efter Weydemanns Død i 1795, kom til at indtage samme Stilling, og det hedder snart rent ud, at Kreaturfoldene er *bortlejede* til ham mod en aarlig Afgift.

Der er drukket rigeligt Lidkøb – eller Ligkøb, som man jævnlig sagde i daglig Tale – i Værtshuset ved Trommesalen og hos Gæstgiverne udefter ad Vesterbro. Munck har gerne opfordret Kunderne til at bekræfte en Handel ved et Glas; han erkender det selv særdeles aabenhjærtigt i en lille Pennefejde, der blev ført i »Politivennen«. Den begyndte med følgende Indlæg, der var rettet mod Munck og en anden bekendt Traktør:

TIL MANDEN I TROMMESALEN OG TIL HR. SOMMERSTED
I No. 58, BEGGE PAA VESTERBRO

Adskillige have yttret sig misfornøjede med, at man i Deres Huse viste en ugemen Iver for at de som købslog om Slagteqvæg, drak det saakaldede Ligkøb, og fortærede saaledes en eller to Flasker Viin, om man endog ikke var oplagt dertil; og at der for at bevæge dem, brugtes usædvanlig gjennemtrængende Overtalelser. Man forvisser sig om, at De indseer, at det ikke er værd at være for god imod Folk og derved mindske sin Søgning, og at det bedste,

saalænge ingen Lov befaler eller bestemmer Ligkøbsdrikning, er at lade det staae til de Handlendes Tykke, om de ville drikke noget eller slet intet.

Det næste Nummer af samme Blad bringer efterstaaende Svar til Indsenderen af »det mod Vertshusholderne Munck og Sommersted Indrykkede«:

Den ædle Raadgiver ville visselig ikke have viist den ugemene Iver i at see Ligkøbene afskaffede, dersom han havde kjendt Tingen lidt nøjere og følgelig indseet, at de dog ikke ere saa ganske uhen-sigtsmæssige eller unyttige, og det af disse Grunde.

Det er for det første en afgjort Sag, at der ofte bringes stjaalet Kvæg til Torvs (som Køberen hverken kan skælné paa Sælgeren eller paa Kvæget, om hans Syn var nok saa skarpt), og paa denne Maade kan Køberen, dersom den rette Ejer indfinder sig, blive holdt for en Tyv, og straffet som en saadan, hvilket dog ingen-lunde kan hændes ham, naar han med Ligkøbsvidner kan bevise, at have købt det paa et offentligt Torvested.

En anden Grund, hvorfor jeg (og vist nok enhver Mand, der sidder i slig en Næringsvej) gjør mig Umage for, at denne ligesaa gamle, som overalt brugelige Skik vedbliver, og som heller aldrig nogen billigt tænkende Sælger og Køber vægrer sig ved at opfylde, er denne:

At jeg af Magistratens Jord, hvorpaa Foldene staae, maa be-tale aarlig Afgift, og desuden er forbunden til at holde dem i god Stand, hvilket heller ikke er saa ubetydeligt.

Enhver veed for det Tredie ogsaa, at der er en ligesaa gammel Skik:

At de som bringe Kvæg til Torvs, aldrig betale en Skilling for

Natteleje til dem selv, eller for Staldrum til deres Kvæg, eller for Opvartning o. s. v. Naar man nu betænker, hvor ofte Staldene maae repareres, og hvor kostbare Tjenestefolkene ere i disse Tider, saa vil man neppe finde det upassende, om Værten opmuntrer til at drikke Ligkøb, da dette for nærværende Tid er den eneste Maade for ham, at komme til Regres. Jeg tør ogsaa paastaae, dersom en Vert fordristede sig til uden nogen Lov, at fordre Betaling af Sælgeren for hvert Slagtkvæg, han torvede med, og Sælgeren altsaa allene bar Byrden, vilde han allersnarest miste sin Næring.

For det fjerde, bliver det altid en Sag mellem Køberen og Sælgeren, hvem af disse der skal betale Ligkøb; Køberen kan altsaa gjerne gjøre det til en Betingelse ved Købet, at han ikke vil give noget til Ligkøb, og om han ogsaa er skrøbelig nok at lade sig overtale dertil, da kan han derfor meget godt blive befriet for at drikke af Vinen, dersom han skulde være slig en stor Hader deraf, og ikke saa ganske oplagt til at drikke. Imidlertid kan jeg dog med god Samvittighed og uden at rødme derved, forsikre, at det stedse har været mit højeste Formaal, saaledes at omgaaes mine Gæster, at jeg kan være uden Frygt, at de af denne Aarsag skulde forlade mit Huus. Jeg foragter derfor en hver lumsk Bagtaler, og er aldeles ubekymret at min Søgning skal lide Afbræk, som dog denne ædle Mand lader at være saa bekymret for.

Dette sidste Indlæg, hvis Forsvar for den gamle Skik tegner et ejendommeligt Tidsbillede, bærer ingen Underskrift. I de Bemærkninger, som »Politivennen«s Redaktør knytter dertil, tales der om »Hr. Sommersteds Grunde for Ligkjøbsdrikningen« men de Betragtninger, der fremføres i det til Bladet indsendte Svar, staar jo aabenbart først og fremmest for Muncks Regning. »Politivennen«s

Redaktør mener forøvrigt, at der maaske ved Lov burde fastsættes »en Bestemmelse af Liggøbs Beløb, i Forhold til Købets Størrelse eller anderledes«.

Adskillige Aar derefter vender »Politivennen« tilbage til Spørgsmaalet om Lidkøb, denne Gang under Overskriften:

ADVARSEL TIL NOGLE VÆRTSHUSHOLDERE
PAA VESTERBRO

Flere Gange — hedder det her — have baade Slagtermestre og Prangere ført grundet Klage over, at nogle Værtshusholdere paa Vesterbro *sans façon* fordrer (efter et Køb), at een af Parterne, i Almindelighed Slagteren, straks, naar en Handel om et eller flere Kreaturer er sluttet, skal betale til Værten 1 Rbdlr., for hvilken han da udskænker et Par Snapse eller en Flaske dobbelt Øl. Det er indlysende, at Slagteren under alle Omstændigheder maa bære Byrden, thi skal Prangeren udrede denne selvgjorte og ulovlige Værtsprofit, indretter han naturligvis Prisen paa sine Varer derefter, og denne Udgift er betydelig for en Slagter et helt Aar igennem

I 1795, det Aar, da Munck rykkede ind efter Weydemann, indtraf den store københavnske Ildebrand. Der blev udarbejdet Planer til Gadernes Regulering og Bygningernes Genopførelse, og i 1796 nedsattes Kommissionen for de Fonds, som var henlagt til at afbetale de til Gadernes Udvidelse afkøbte Grunde. Under denne Kommissions Bestyrelse henlagdes Byens Grunde udenfor Portene.

— Munck havde, som omtalt, faaet Kreaturfoldene i Fæste. Det var sket i 1795, og det skulde ikke vare længe, inden han blev

Ejer. Allerede i 1798 tilbød Erstatningsfondskommissionen, der gerne saa Fæsterne paa Byens Jorder forvandlede til Grundejere, Værten paa Trommesalen, at han kunde købe Kvægtorvet for 400 Rdlr. Munck gjorde Indvendinger: »Hvad har jeg vel i disse tre Aar haft for Fordel af Foldene? Meget liden! Straks efter den store Ildebrand 1795 blev Foldene omringet af Fjællehytter, hvori blev holdt med Udskænkning, og dette betydelige Indgreb i min Næring maatte jeg taale mere end i 1½ Aar«. Meningen var, at han vilde tinge om Prisen. Men Kommissionen meddelte ham, at der havde meldt sig en Køber, og Munck gik da ind paa at betale de 400 Rdlr. »Dog tillades det mig« — erklærede han — »underdanigst at bede, at den høje Commission paa Stadens Vegne giver mig og efterkommende Ejere Forsikkring, at der ikke med Højstsammes Tilladelse skal nogen enten bygge Fjelle-Hytter eller Huus i Nærheden omkring Foldene for derudi at holde med Udskænkning, men at Stadens høje Øvrighed stedse vil tage Trommesalens Ejeres Næringsdrift med Udskænkning for de som i Foldene indsætte Kreaturer, i deres naadige Beskyttelse.«

Otto Munck fik da overdraget Grunden til intet mindre end evindelig og urokkelig Ejendom. Han skal dog forpligte sig til at vedligeholde Foldene; han maa ikke formindske deres Antal, ej heller indskrænke deres Størrelse; han skal, for saa vidt der er Plads, modtage alle de Kreaturer, som forlanges indsat, og han *maa ikke fordre nogen Betaling derfor.*

I 1807 blev Trommesals-Gaarden afbrændt under Belejringen, men et Par Aar derefter havde Munck faaet opført en ny grundmuret Bygning, og han sad med sin gode Næring paa Trommesalen langt op i det nittende Aarhundrede.

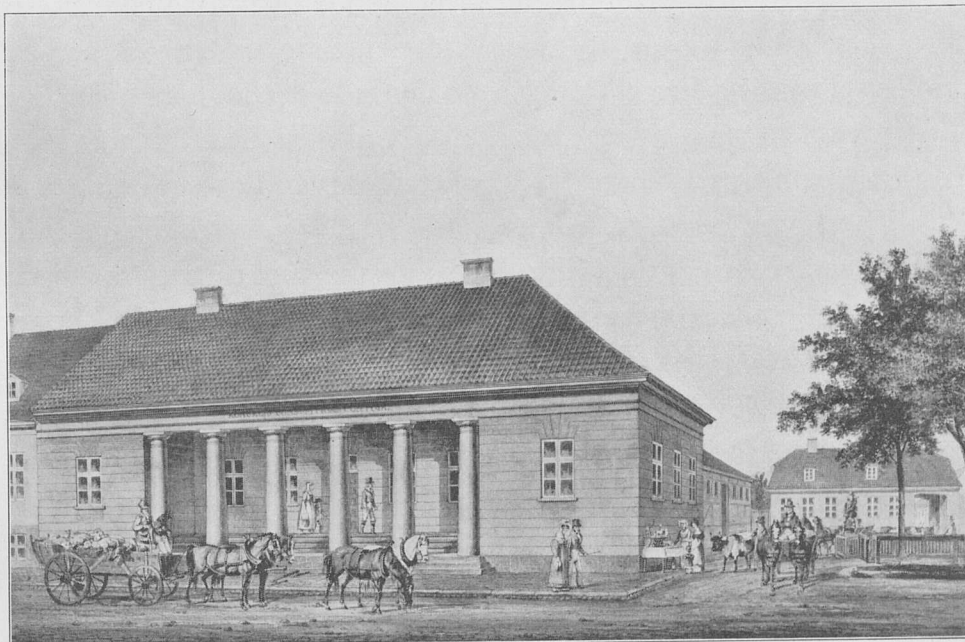
I 1817 blev der tilført Gæstgiveren paa Trommesalen en ny

Kundekreds gennem Hestetorvets Flytning ud til en Grund ved Farimagsvejen, tæt op til Trommesalen. Hidtil havde der været Hestetorv lige indenfor Vesterport paa den Del af Halmtorvet, der strakte sig ned mod Lavendelstræde. Selve Halmmarkedet var, i alt Fald i 1820'erne, henlagt til Strækningen fra Vestergade hen imod Studiestræde, medens der blev holdt Hømarked mellem Farvergade og Vestergade. I »Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn« finder man den 6. Maj 1817 den officielle Meddelelse om, at »Hestetorvet, som hidtil blev holdt paa Halmtorvet ved Vesterport, skal herefter, fra 15de næste Maaned af, holdes ved den saakaldte Trommesal uden for Vesterport«. Samtidig bekendtgør Politidirektøren, at »paa Grund af den almindelige Anke over, at Slagterne overtræde den for dem satte Taxt, kan Enhver, som maatte blive affordret mere end Taxten bestemmer, henvende sig til Politikamret og straks faa Assistance«. Disse to interessante Bekendtgørelser er ikke slaaet stort op, — det brugte man ikke dengang. De gemmer sig i »Nyeste Skilderi« mellem tvende Nyheder: at General-Lieutenant v. Peymann er i Rendsborg ved Døden afgaaet, i en Alder af 85 Aar, og at der her til Staden er ankommet adskillige af det stockholmske Theaters bedste Subjecter.

General-Lieutenant v. Peymann var ældre Broder til den fra Københavns Forsvar og Kapitulation i 1807 bekendte General.

Den nye Plads, der var valgt for Hestetorvet, ude ved Trommesalen, havde sine store Mangler. I Følge »Politivennen« laa den ligesom i en Fordybning. Ved den mindste Smule Regn gik man i Dynd midt op paa Benene. Baade Mennesker og Kreaturer blev tilrakkede derved. »Vel er det« — skrev »Politivennen« — »kun for det meste Mennesker af den lavere Klasse (*sic!*), som her have Forretning eller Ærinde, men selv disse bør man ikke forlange skulle

vade i dette dybe Ælte, hvorved deres maaske for dem dyre Klæder og Fodtøj fordærvs og deres Sundhed svækkes.« Stedet bør, hedder det videre, opfyldes og ordentligt belægges, saa at det kan blive tilgængeligt for enhver, der enten vil sælge eller købe paa bemeldte Torv. Finder man, at Stadens Kasse ikke kan bære den ringe Ud-

Acciseboden ved Siden af Trommesalen, i 1830'erne.
Efter Akvarel, tilhørende Nationalmuseet.

gift dertil, »da kunde paalægges en liden Afgift af de mange Ligkjøb, som ved enhver Handel gives og fortæres paa Stedet, og den fornødne Sum vilde snart vorde tilvejebragt«. — »Politivennen« har stadig ikke tabt »Ligkjøbene« af Syne.

Endnu et halvt Hundrede Aar senere skildres Forholdene paa Hestetorvet som meget utilfredsstillende. Tilførselen af Heste til København var stor; de kom fra alle Egne af Landet. Ud ad Ve-

sterbro havde Hestehandlerne indrettet sig store Stalde, og det var de *bedre* Heste, som her var Genstand for Omsætning. Paa det aabne Hestetorv ved Trommesalen blev der i Reglen kun fremstillet Heste af allersimpleste Kvalitet, og dette skyldtes for en væsentlig Del de daarlige lokale Forhold.

— Efter at Gæstgiveren paa Trommesalen var avanceret til at være Ejer af Kvægtorvet, manglede der ham egentlig kun eet, nemlig at faa Betaling af dem, der benyttede det forud offentlig Kvægtorv. Det skulde være mærkeligt, om ikke Otto Munck allerede fra første Færd har næret Ønsker i den Retning, men da han i 1798 fik Kvægtorvet i Eje, var det jo med det udtrykkelige Forbehold fra Autoriteternes Side, at han ikke maatte fordre nogen Betaling af dem, der indsatte Kreaturer. Det lod sig altsaa ikke gøre lige straks at faa en saadan Afgift indført. Men i Tidens Løb kom den.

I Midten af 1820'erne overtog Kaptajn i Brandkorpset, Slagtermester Cort Nielsen Stauning Trommesalen. I Begyndelsen af hans Virketid herude blev det Spørgsmaal gjort til Genstand for livlig Debat, om Trommesalen kunde betragtes som et ved Privilegier autoriseret Axeltorv. Dette blev navnlig bestridt af de Vesterbro Gæstgivere, hos hvem Prangere handlede med Kreaturer.

En saadan Handel fandt særlig Sted i Sorte Hest og i Slotskroen. Men ogsaa andetsteds udenfor Trommesalen foregik der Kreaturhandel i ikke ringe Omfang. I 1827 nævnes i denne Forbindelse Blaa Stud, Grønne Hest, Muusfeldts, Smidstrups og Gæstgiver Schmidts Steder, Gaarden Nr. 35 paa Vesterbro, hvor der boede en Pranger, endvidere Nr. 8, 12 og 15 paa Vesterbro.

Kaptajn Stauning saa naturligvis heri et Indgreb i Rettigheder, der tilkom *ham* som Ejer af Trommesalen, og de, der holdt med

ham, gjorde gældende, at man ved denne Kvæghandel rundt om i Gæstgivergaardene ikke alene krænkede det ham meddelte Privilegium, men ogsaa let fik med stjaalne Kreaturer at gøre. Gæstgiverne svarede rapt: Kan Stauning se paa et Kreatur, om det er stjaalet eller ikke? Og maa vi ikke nok se hans Privilegium! Selv er vi privilegerede Gæstgivere med Ret til at herbergere Prangere og tage de Kreaturer i Stald, som de medbringer. Vi har hertil bekostet lige saa gode og bekvemme Indretninger, som der findes paa Trommesalen, og det er netop en af vore vigtigste Indtægtskilder, at Prangerne, naar der indfinder sig Købere, sælger deres Kreaturer hos os i Stedet for at bringe dem paa Trommesalen, — det er en tilladelig og uskadelig Handel, som har været drevet fra Arilds Tid. — Og saa slutter Gæstgivernes Betragtninger med en lille venlig Bemærkning om, at den, der farer i Harnisk mod dem formedelst denne Handel, maaske jævnlig deltager i Lidkøbsdrikkerierne paa Trommesalen, »thi da er det jo begribeligt nok, at han havde kunnet vente sig en klækkeligere Slurk, hvis de hos os solgte Kreaturer var blevne solgte dér«.

En vis Uvilje har til Tider gjort sig gældende mod Gæstgiveriet paa Trommesalen. I 1834 opfordrer man Magistraten til at opsætte et Par Bænke dér i Nærheden til Brug for de mange, »som besøger Torvet for at købslaa om Kreaturer og derfor maa opholde sig der længe, men ikke skøtter om at fortære Penge i Værtshuset«. Bænkene kunde passende anbringes lige ved Hjørnet af Farimagsvejen, overfor Trommesalen. Mod Kaptajn Stauning, der som Ejer af Trommesalen ombyttede Slagtermesterskabet med Gæstgivernæringen, blev der rettet adskillige Anker. Særlig kraftig var den Klage, der i 1831 blev offentliggjort af Slagter og Kreaturhandler Peter Christensen i Valby:

UNDERDANIG FORESPØRGSEL

Tirsdag den 30te Juli sidstleden indfandt jeg mig paa »Trommesalen« med 39 Stykker Lam, hvilke jeg dér agtede at forhandle. Kort efter at mine Lam vare drevne ind i en Fold, kom Herr Capitaine Stauning, der driver et profitabelt Værtshuushold for Enhver, som paa Trommesalen torver med Heste og Kvæg, hen til Folden, og beordrede sin Karl til at drive mine Lam ud, medens han selv aabnede Ledet, samt bød mig derhos at »holde Kiæft«, da jeg ytrede Misnøie over denne hans Adfærd.

Paa Grund heraf tillader jeg mig underdanig at spørge: 1) Er Trommesalen ikke et offentligt Axeltorv? 2) Ere de anbragte Folde ikke til fri Afbenyttelse for Enhver, der besøger dette Torv? Hvis Svaret bliver bekræftende, da spørges 3) Kan Capitaine Staunings Adfærd da ikke medrette benævnes egenmægtig og lovstridig? — 4) Er Capitaine Stauning berettiget til, at afpresse Prangere og Andre, der handle paa Trommesalen, Litkjøb, samt til at overøse dem med pøbelagtige Grovheder, naar ham synes, at de ikke give nok i Skaalen? 5) Var det ikke høist ønskeligt, at der paa Axeltorvet i »Trommesalen« dagligen posteredes et Par Bétjente, der kunde holde Capitainen lidt i Ave, og beskytte de Torvet Besøgende mod hans Egenmægtighed og Grovheder? og 6) Er det passende for en Cavallier — som Herr? Capitainen dog nu skal være — at betjene sig af Eder og andre Udtryk, som man ellers kun hører af Gammelstrands-Matroner og Consorter?

Nogle Aar senere er det Slagtermester J. C. Schmeltzer paa Vesterbro, der beklager sig. Fra sin Søn, der havde nedsat sig som Kromand i Slimminge, modtog han en skønne Majdag en kær-

kommen Gave: seks unge Grise i god Stand. De blev bragt til hans Bopæl om Eftermiddagen. Det var Karlen fra Giesegaard, der kom med dem. Men om Natten begav Grisene sig ud paa Vandring. De forlod Schmeltzers Gaard og drog ned ad Vesterbro. Her mødte Vægteren dem, og han drev dem ind paa Trommesalen hos Kap-

Trommesalen 1858.

Efter Maleri af Carl Bøgh, tilhørende Bymuseet.

tajn Stauning. Om Morgenen indfandt Vægteren sig hos Schmeltzer; han erklærede, at hvis Grisene ikke straks blev afhentede fra Trommesalen, vilde han faa en Irettesættelse, fordi han ikke havde drevet dem til Materialgaarden. Slagtermester Schmeltzer sendte da straks sin Gaardskarl til Kaptajn Stauning, men Karlen kom tilbage uden Grise. Stauning havde først forlangt fire Mark for at udlevere dem, men derefter slog han af og sagde: »Du henter to

Mark, saa staar der seks Grise.« Den troskyldige Karl — det er stadig Schmeltzer, der fortæller — hentede Pengene, gik tilbage til Trommesalen, men fik ingen Grise udleveret. »Jeg nødtes derfor til at lade Hr. Stauning indkalde for Politiet, hvor han i Lørdags (Schmeltzer havde faaet Grisene fra Sønnen om Onsdagen) vedtog strax at udlevere Grisene. Men ved Udleveringen var en af dem død og de fem andre i højst maadelig Tilstand, hvilket er højst begribeligt, da de i saa lang Tid intet havde faaet til Livets Ophold.« Stauning havde, erklærer Schmeltzer, glemt, hvad man skylder Dyrene. Han burde have givet dem Føde, og han vidste jo nok, at Schmeltzer var i Stand til at betale herfor og for deres Ophold i hans Indelukker. Den vrede Slagter slutter med at fraraade, at man overlader Kreaturers Forplejning til Trommesalens Ejer.

— Det er vanskeligt for os at dømme Stauning og hans Angribere imellem. Han har jo nok søgt at faa saa meget som muligt ud af Forretningen og kan derved være traadt andre for nær. Men de Anker, der blev fremført mod ham, er undertiden saa voldsomt personlige, at de ligesom svækkes derved. Man maa i alt Fald erindre, at der var mange varmbloedige Personer indenfor det Folkefærd, som færdedes i den gamle Trommesal, saa hans Stilling som Ejer af Kvægtorvet kan til Tider have været vanskelig nok. Men at de lokale Forhold var lidet tilfredsstillende for dem, der søgte Torvet, derom er der ingen Tvivl.

Det Stauningske Dynasti sad imidlertid fast derude. I 1849 døde Kaptajn Stauning, 82 Aar gammel, men en halv Snes Aar forinden var Trommesalen overgaaet til Gæstgiver Johannes Knob Stauning, der var født i 1787. Et Par Aar efter hans Tiltræden henvendte flere Kvæghandlere paa Vesterbro sig til Magistraten med Klage over, at det var vanskeligt for dem at sælge deres Kreaturer

paa Trommesalen, fordi der ikke var passende Plads i de derværende Folde. Særlig var der Mangel paa Lammefolde og paa Plads til Tøjring af Kreaturerne. Kæmnerkontoret afgav den Erklæring, at Stauning næppe kunde skaffe Plads til flere Folde paa Grunden. Der fremkom da Forslag om, at man skulde inddrage en Del af Hestetorvet mellem Staunings Grund og Farimagsvejen for her at indrette nye Folde. Stauning tilbød at anlægge disse paa egen Bekostning og at betale en aarlig Leje af det nye Grundstykke. Men i de offentlige Forhandlinger sporede man svage Antydninger af, at Gæstgiver Stauning udnyttede Kvægtorvet lidt vel meget til sin egen Fordel og til Skade for de torvesøgende. Det hævdedes fra Borgerrepræsentationens Side, at »det ved den paatænkte Indretning af nye Folde tilsigtede Øjemed — Tilvejebringelse af større Lettelse for de torvesøgende — vilde forfejles, naar de gamle og de nye Folde saaledes stilledes til een Mands Raadighed, hvorimod man, ved at holde dem adskilte, vilde bevirke en for Torvefærdselen gavnlig Konkurrence, som det maatte være i Kommunens Interesse at fremme, selv om dette maatte være forbundet med nogen Opofrelse«.

Samtidig med at skaffe mere Plads vilde man altsaa ogsaa søge at frigøre de torvesøgende for at være helt afhængige af Stauning. Da Borgerrepræsentationen bevilgede 300 Rdlr. til Indretning af nye Folde paa en Del af Hestetorvet, vedtog den, at de skulde administreres for Kommunens Regning. Dette besluttedes med 16 Stemmer, medens der blev afgivet 12 Stemmer for en Indstilling fra Kæmneren om at udleje 240 Kvadratalen af Hestetorvet til Stauning, mod at han her anlagde Kreaturfolde til fri Afbenyttelse og svarede Kommunens Kasse 5 Rdlr. i aarlig Leje.

Stauning gjorde et Modtræk. Han hævdede, at »Magistrats-

foldene« vilde spærre Indkørselen til hans Ejendom. Men Foldene blev anlagt, og en af Politibetjentene paa Vesterbro fik overdraget Tilsynet med dem mod et maanedligt Honorar af to Rdlr.

I 1855 døde J. K. Stauning. Hans Enke, Marie Sophie Stauning, antog Slagtermester Frederik Trebbien som Lejer. Trebbien optraadte desuden som Kreaturkommissionær i stor Stil.

Et talende Vidnesbyrd om Trommesalens Mangler er følgende Henvendelse, som tretten Landprangere, Kreaturhandlere og Slagtere i 1865 rettede til Magistraten:

»Undertegnede Landboere og Slagtere tillade os herved i al Ærbødighed at henvende os til Københavns Magistrat om et Anliggende, der samtidig med, at det ikke kan antages at være uden Interesse i en videre Kreds, specielt for os er af overvejende Betydning, idet det griber afgørende ind i vor hele økonomiske Virksomhed, nemlig de med Hensyn til Kvægtorvet i København for Tiden bestaaende Forhold.

Det kan ikke være den høje Magistrat ubekendt, at den hele Indretning og Beskaffenhed af Trommesalen er i højeste Grad mangelfuld og paa ethvert Punkt lader overordentlig meget tilbage at ønske. At begrunde denne Paastand i sine nærmere Details, navnlig ogsaa med at henvise til, hvorledes lignende Forhold ere ordnede andetsteds, anse vi for overflødig; vi antage, at den høje Magistrat selv vil være i Besiddelse af et langt rigere Materiale til en saadan gennemgaaende og udtømmende Undersøgelse; men vi kunne dog paa den anden Side heller ikke undlade at pege hen paa enkelte følelige Mangler, som der kan være Tale om foreløbig at raade Bod paa, og hertil henregne vi dels den Tilstand, hvori de nuværende Folde for Kvæget befinde sig, dels den indskrænkede Plads, der ved samme afgives for Trafikken. —

I førstnævnte Henseende tillade vi os at henlede Opmærksomheden paa det hensynsløse i at lade Foldene henligge i deres nuværende uordentlige og urenlige Tilstand, en Urenlighedstilstand, som gaar udenfor alle rimelige Grænser, og ligefrem maa kaldes usømmelig. . . . At det nævnte Onde ikke blot i og for sig er højst generende for os personlig, der stadig maa færdes der paa Stedet, er vel af mindre Vigtighed, skøndt det visselig kan være ubehageligt nok; men værre er det, at et saadant Opholdssted baade maa ansees skadeligt for Kreaturerne, og i høj Grad virker hæmmende paa Handelen, idet det lægger uoverstigelige Hindringer ivejen for et alsidigt og grundigt Eftersyn.

De samme Ulemper — vel endogsaa i en endnu højere Grad — flyde af, at der paa Trommesalen langt fra er Plads nok til at modtage alle de Kreaturer, som dér søge Plads. Det er ikke ualmindeligt, men hører tvertimod til Dagens Orden, at vi for at komme til Stade maa opholde os halve Nætter paa Vejen og Gaden med vore Drifter, og vi henstille at bedømme, om det ikke ligefrem er at udsætte Kreaturerne for Ødelæggelse, at lade dem henstaa paa denne Maade i kolde Vinternætter. Denne Mangel paa Plads, som allerede nu er i saa høj Grad følelig, vil imidlertid med hver Dag tage mere og mere til; Udskebningen af Kreaturer til England, som har begyndt at vinde Fodfæste, har vist os Tilstandens Elenighed i sin fulde Udstrækning, og, da det er at forudse og haabe, at denne Trafik vil tage mere Opsving, og Udførselen allerede i indeværende Efteraar som det fordelagtigste Tidspunkt maa antages at ville gaa for sig efter en større Maalestok, er det en uafviselig Nødvendighed, at de tilstedeværende Forhold undergives en hertil svarende Forandring og de ved samme klæbende Ulemper saavidt muligt fjernes.

Vi vide vel, at der ikke er at tænke paa nogen virkelig Fyldestgørelse af den tilstedeværende Trang, uden ved en hel og gennemgaaende Omordning af alle herhenhørende Forhold, navnlig en Henlæggelse af Kvægtorvet til en mere passende Plads, som baade efter sin Beliggenhed og Størrelse fyldestgør Behovet, og i Forbindelse hermed Opførelsen af de fornødne og tidssvarende Bygninger; men vi føle os overbeviste om, at den høje Magistrat allerede forlængst har erkendt Nødvendigheden af en saadan Omordning, og hertil ikke behøver nogen Udtalelse af os«

— Opstaldningen af Kreaturer i Trommesalen var ved denne Tid blevet et brændende Spørgsmaal. I Efteraaret 1865 blev der klaget til Magistraten over, at en Politibetjent paa Vesterbro ikke havde villet hjælpe det Magistratsbud, der nu havde Opsynet over Magistratens Folde, med at forhindre Opstaldning af Kreaturer i Foldene. Politiasistent Thalbitzer fremsendte i den Anledning følgende Rapport:

»Politibetjent Nr. 104 R. Petersen anmeldte Dags Formiddag for Undertegnede, at igaar Aftes Kl. 8¹/₂ kom under hans Tjenestetid paa Gaden Magistratens Bud, der skal have Tilsyn med Trommesalens Folde, til ham, og, efter at have omtalt, at han ingen Steder havde kunnet faa Plads til at indsætte de Svin, der, uagtet Magistratens Forbud, henstode om Natten i Foldene, yttrede, at han kun kunde jage Svinene, af hvilke der igaar Aftes henstode 40 Stk. i Folden, ud paa Gaden. Komparenten havde dertil svaret, at dette ikke kunde lade sig gøre, da Politiet kun kunde jage dem ind igen, eftersom der intet Sted paa Vesterbro kunde faaes Plads til dem, og i Gæstgivergaarden »Sjælland«, hvor andre optagne Kreaturer hensættes, har man nægtet at modtage Svinene. Af den Grund forbleve Svinene henstaaende i Foldene.«

Det var ligeledes i Efteraaret 1865, at Inspektøren for Sundhedspolitiet modtog Klager over den svinske Tilstand, hvori Trommesalens Folde henlaa. Et Par Betjente blev sendt ud for at undersøge Forholdene nærmere, og de gjorde Rede for Resultatet.

Af de 50 Folde var de 42, der tilhørte Gæstgiver J. K. Staunings Enke og af hende var udlejede til Trebbien, upaaklageligt rene. Hver af dem havde en Størrelse af ca. 25 Kvadratalen, og 28 af disse »private« Folde var brolagt, medens Resten var belagt med Skærver og Grus. Alle laa de tomme hen ved denne Lejlighed.

Medens der saaledes den Fredag Eftermiddag, da Undersøgelsen blev foretaget, intet var at klage paa de Stauning-Trebbien'ske Folde, henlaa de 8 Folde, der tilhørte Magistraten, i en meget svinagtig og stinkende Tilstand. Hver af disse Folde, som laa nærmere mod Gamle Kongevej, havde en Størrelse af ca. 42 Kvadratalen. I fem af Magistratsfoldene stod 115 Svin og Grise, og der laa her en stinkende Søle over den brolagte Bund, som var uden Afløb. De fleste af disse Svin havde staaet der i flere Dage og Nætter. Om Aftenen kastede man noget Halm ind i Moradset til Leje for Dyrene.

De otte Folde blev — hedder det videre i Betjentenes Rapport — rensede hver Tirsdag og Fredag af Folk fra Ladegaarden, der var ude paa offentlig Fejning, men naar Foldene eller nogle af dem — som paa denne Fredag — stod fyldt med Kreaturer, maatte man udskyde Rengørelsen til næste Rensningsdag. Saaledes var der nu ikke foretaget nogen Rensning i tre Døgn, og den om Tirsdagen oprensede Gødning, et helt stort Læs, laa endnu paa Pladsen udenfor i to Bunker.

— Det saa jo ikke godt ud, at Magistratsfoldene ved Sundhedspolitiets Eftersyn laa hen i et saadant Svineri, medens de, der var i privat Eje, viste sig at være vel renholdte. Men allerede

i Rapporten fandt man en Forklaring derpaa. »Enhver Pranger og Handlende kan uden nogen Godtgørelse benytte Magistratsfoldene til deri at hensætte Kreaturer til Ophold baade Dag og Nat, hvilket har til Følge, at de stadig er besatte At en saadan Uorden ikke finder Sted ved de private Folde, der vel er indrettede paa samme Maade som Magistratens, er formodentlig af den Grund, at enhver, som vil benytte disse, maa betale derfor, eftersom Tiden er længere eller kortere, og gives der saaledes ikke Lejlighed til, at Kreaturerne bliver henstaaende saalænge, at Svineri af den Beskaffenhed kan opstaa.«

Det var jo en Forklaring, der lod sig høre: Magistratens Folde var gratis til Afbenyttelse og derfor overfyldte paa lang Tid, hvilket afstedkom den svinske Tilstand. I de private Folde maatte man betale for Dyrenes Ophold — jo mere, jo længere Opholdet var; det fristede ikke til at lade Kreaturerne henstaa her for længere Tid, og det blev allerede af den Grund lettere at holde disse Folde rene.

Men der er rigtignok i Betjentenes Rapport ligesom en Efterskrift, der antyder, at dette ikke er *hele* Forklaringen. Den lyder saaledes: »Dertil kommer, at disse (de private Folde) bliver daglig rensede, *samt i det Hele er under et andet Tilsyn.*«

Magistratsbud Petersen, der skulde føre Tilsynet med Magistratens Folde, havde særlig Ordre til at paase, at der ikke henstod Svin om Natten. Af Betjentenes ovenfor omtalte Rapport faar man just ikke det Indtryk, at Tilsynet har været skrap. Men den 20. September 1865, Onsdag Aften Kl. 8, indfandt Petersen sig nu i alt Fald paa Politistationen og anmeldte, at der henstod mange Svin i Foldene; de var tildels kommet samme Aften, i Anledning af, at den følgende Dag var Torvedag. Politiassistent Thalbitzer begav sig, sammen med Betjent Tverskow, straks til Trommesalen og konsta-

terede, at der stod 225 Svin i Magistratens Folde. Man forhørte i de forskellige Gæstgivergaarde paa Vesterbro, men al Plads var optaget af Fedekvæg, Kalve og Lam til Torvedagen, og man maatte da lade Svinene blive staaende, hvor de var.

Politidirektøren opfordrede nu Magistraten til at sørge for bedre Forhold ved Trommesalen, — og særlig for, at Kreaturer ikke blev opstaldet dér.

Magistratens principielle Betragtning var den, at der ikke paa-hvilede Kommunen nogen Forpligtelse til at sørge for Opstaldning af Kreaturer, der førtes til Byen for at blive solgt. Det blev Forhandlernes Sag at sikre sig fornøden Plads, saaledes som enhver anden Handlende maatte forskaaffe sig Rum til sine Varer. Dette Standpunkt blev hævdet i den Skrivelse, hvormed Borgmesteren for Magistratens anden Afdeling, Gammeltoft, besvarede Politidirektørens Henvendelse.

»Bestemmelsen med Foldene ved Trommesalen,« skriver Borgmesteren, »er kun at tjene til Samlingssted paa Torvedage for Kreaturer, som agtes solgte dér, og derved at lette Omsætningen for Sælgere og Købere, og det er kun ved Misbrug af Foldene i den sidste Tid, at den Uskik har indsneget sig, at Kreaturerne overnatter en eller flere Nætter i Foldene til Ulempe i flere Retninger, hvilken Opfattelse af Forholdet ogsaa ligger til Grund for den Anmodning, Politiet i Skrivelse af 13de f. M. har stillet til Magistraten om at forhindre Opstaldning, hvorom ogsaa Tilhold i Følge samme Skrivelse er givet Ejeren af de private Folde.

For at hæve den paaankede Uskik, for saa vidt de Kommunen tilhørende Folde angaar, har jeg derfor tillagt Økonomiforvalteren Ordre til at paase, at der kun indsættes Kreaturer i disse Folde paa selve Torvedagene, og at Foldene til alle andre Tider holdes ledige,

saa at navnlig ingen Opstaldning af Kreaturer for Eftertiden finder Sted, og forventer jeg, at Politiet vil træffe Foranstaltning til, at der om fornødent ydes Økonomiforvalterens Bud Assistance til Udførelsen af denne Ordre, ligesom der ogsaa vil udgaa Bekendtgørelse om, at der i de Kommunen tilhørende Folde ikke maa opstaldes Kreaturer.

Naar Ejeren af de private Folde overholder den ham herefter paahvilende Forpligtelse til at modtage alle de Kreaturer, som deri forlanges indsatte, naar dertil er Plads, uden Betaling, vil den Sammenstuvning og det ved det længere Ophold bevirkede Svineri i Kommunens Folde, som nu finder Sted, formentlig paa den naturligste Maade blive hævet, idet en ligeligere Fordeling af Kreaturerne i samtlige Folde vil være den umiddelbare Følge heraf.«

— De mange Anker mod Trommesalen faldt naturligt sammen med det Krav, der rejstes om Oprettelsen af et helt nyt Kvægtorv. I 1858 havde den overordentlige Sundhedskommission indstillet til Justitsministeriet, at *Ministeriet* vilde træffe Foranstaltninger til Opførelsen af et offentligt Slagtehus paa et passende Sted, og at Kvægtorvet maatte blive henlagt i Nærheden af Slagtehuset. Som et passende Sted foreslog Sundhedskommissionen den yderste Del af Stadens Grund mellem Roskildevej og Kalvebodstrand. Omtrent samtidig med at Sundhedskommissionen rørte paa sig, blev Sagen taget op af en Komité, hvis Medlemmer var Lektor Bagge, Bygningsinspektør, Prof. C. Hansen, Prof. Dr. med. Hornemann og Lektor Prosch. I en Skrivelse til Magistraten fremhævede denne Komité Nødvendigheden af, at der *paa Kommunens Foranstaltning* blev opført et Slagtehus (eller flere), og at man i Forbindelse dermed anlagde et Kvægtorv, saaledes at det Kvægmarked, der hidtil var

blevet afholdt ved Trommesalen paa Vesterbro, blev forlagt hertil. Man vilde da kunne opnaa en bedre Kontrol med Dyrenes Sundhedstilstand og med Kødets Behandling. Komitéen foreslog, at man skulde foretage disse Anlæg paa en Del af det Kom-

Fra Trommesalen.

Efter Blyantstegning af Ad. Kittendorff, tilhører Nationalmuseet.

munen tilhørende Terræn mellem Jernbanen og Kalvebodstrand.

Magistraten var enig med Komitéen og gik til Borgerrepræsentationen, der erklærede, at Sagen i Følge sin Natur maatte betragtes som et kommunalt — altsaa Ministeriet uvedkommende — Anliggende, og at det derfor maatte være Kommunalbestyrelsen, der overtog dens yderligere Fremme. En saadan Fremgangsmaade

stemte bedst med de Forhold, der nu bestod i Henhold til den Aaret forud fremkomne Lov om Bestyrelsen af Københavns kommunale Anliggender.

Der skulde endnu gaa en Aarrække, inden Trommesalens Skæbnetime slog, men selv om Trommesalen foreløbig fik Lov at bestaa, gjorde Kritiken af den et Par Hundrede Aar gamle Institution sig stadig stærkere gældende.

Et særlig klart og anskueligt Billede af de fortvivlede Trommesalsforhold faar man gennem den Betænkning, der i Februar 1866 blev afgivet af en Komité, som Det kongelige Landhusholdnings-selskab havde nedsat nogle Maaneder i Forvejen til Drøftelse af Spørgsmaalet om et nyt Kvægtorv i København. Denne Komité bestod af Prof. B. S. Jørgensen, der var Lærer i Landøkonomi ved Veterinær- og Landbohøjskolen og en Tid lang Redaktør af »Tidskrift for Landøkonomi«, Proprietær Larsen til Søborggaard ved Gladsaxe, Kommissionær N. C. Petersen, boende ved Trommesalen paa Vesterbro, Slagtermester Schmeltzer, cand. polyt. Th. Segelcke og Arkitekt Tvede. Som Sekretær for Komitéen fungerede Th. Segelcke, den senere Professor, der har gjort sig saa fortjent af dansk Mælkeribrug. Det var ham, som udarbejdede Komitéens Betænkning.

Allerførst fremhæves det i denne, at der allerede i en lang Aarrække blandt alle dem, der enten som Købere eller som Sælgere havde haft Lejlighed til at lære Trommesalen at kende, kun herskede den Mening, at dette Kvægtorv ikke var tilfredsstillende. Ydermere havde man Grund til at antage, at Magistraten, i Følge dens Udtalelser under Møder i Borgerrepræsentationen, stillede sig forstaaende overfor Trangen til et nyt Kvægmarked. Een god Egen-skab havde Trommesalen: den laa bekvemt for Handelen og Om-

sætningen. Men dermed var ogsaa sagt alt det gode, der kunde siges om den. Manglerne var talløse. Allerede den ene Ting, at Trommesalen var altfor lille, viste det forkastelige i at opretholde et saadant Kvægtorv.

Til nærmere Begrundelse heraf anførte Komitéen følgende:

»Trommesalen er ved stærkeste Bestuvning kun istand til at optage højst ca. 300 Stk. stort Hornkvæg, medens der ofte ønskes fremstillet fra 400 til 600 Stk. paa en enkelt Markedsdag. Et stort Antal Kreaturer maa derfor saa godt som stadigt henvises til Opstilling i mere eller mindre fjerntliggende Gaarde paa Vesterbro.

Netop paa Grund af denne Mangel paa og Konkurrence om Plads, tvinges man ofte til i den strengeste Vintertid at binde Kreaturerne ud paa Pladsen Kl. 3—4 om Morgen, trods Handelen først begynder og først *kan* begynde langt senere, naar det bliver Dag. Kun derved har man Haab om at opnaae Plads, og det sker derfor stadigt; men at Kreaturerne ofte maa lide derved, er ligesaa indlysende.

Den Sammenstuvning af Dyr, og da navnlig af Faar og Lam, som ofte er uundgaaelig, og for hvilken Skylden alene falder paa Kvægtorvets Utilstrækkelighed, fører til en Mishandling af disse Dyr i en Udstrækning, der ikke kan andet end betegnes som Dyrplageri.

Torvepladsens Indskrænkethed, og den dermed i Forbindelse staaende Mangel paa alt, hvad der kan indbefattes under Begrebet god Orden, gør Besøget og Opholdet paa Trommesalen i den Grad ubehageligt for Købere og Sælgere, at mange af den Grund afholder sig derfra og søger ad anden Vej at gøre deres Indkøb og Salg, medens det baade vilde være lettere og fordelagtigere for dem

at foretage det paa Kvægtorvet, naar blot dette, noget mere end det nuværende, opfyldte de allernødtørftigste Fordringer i saa Henseende.

Ved Siden heraf lod sig endnu fremføre en Række af andre Anker, f. Ex. den, at Hestehandelen maa foregaa tildels paa en aaben, stærkt befærdet Vej, o. fl. lignende; men vi tro at kunne indskrænke os til de anførte, af hvilke enhver vist maa anses tilstrækkelig til at domfælde Kvægtorvet i dets nuværende Skikkelse.«

Dommen er knusende. Komitéen oplyser i øvrigt, at der i Gæstgivergaarden paa Trommesalen kun er Staldrum for ca. 100 Stk. Hornkvæg, og den gør gældende, at Trangen til Staldrum er blevet føleligere ved den stærke Tilstrømning af Kreaturer, som er bestemt for det engelske Marked. »Vel er,« hedder det i Betænkningen, »denne gennemvandrende Besætning i en vis Forstand Byen uvedkommende, ja i enkelte Retninger jo endog til Byrde, men ses hen til, at den i de forløbne Aar har været Hjørnestenen for en for al anden Handel uvurderlig Udvidelse af Dampskibsforbindelsen med England og vil kunne blive det i stedse stigende Grad, da kan der vel ikke være Tvivl om, at det er en Sag af overordentlig stor Betydning for Københavns Kommune.«

— Der var paa Trommesalen Marked fire Gange om Ugen: hver Mandag og Torsdag for Fedekvæg, Faar, Lam, Kalve etc., hver Onsdag og Lørdag for Lødekøer, magert Kvæg og Heste. Torsdagsmarkedet var som Regel det største.

I sin Betænkning understreger den nævnte Komité, at Omsætningen er meget betydelig. Idet den bl. a. gaar ud fra Beregninger over Forbruget af Kød i København og Omegn, skønner den, at den aarlige Omsætning paa Trommesalen med Tilbehør (dermed

sigter Komitéen til de paagældende Gaarde paa Vesterbro) kan anslaaes til ca. 30.000 Stk. stort Hornkvæg, ca. 9000 Kalve, ca. 100.000 Faar og Lam og ca. 7000 magre Svin og Grise. Heri er dog ikke medregnet Lødekøerne (Køer, som er drægtige og nær Kælvetiden) paa deres første Gennemgang gennem Markedet, forud for Salg til Brænderistaldene etc. »Tilførselen af Lødekøer,« siger Komitéen, »er meget betydelig, og disse sælges og købes paa Trommesalen og Vesterbro til Opstaldning i det overvejende Antal af Brænderistalde i Byen, hvor Mælkeproduktionen er Hovedsagen. De forbliver i Brænderistaldene, saa længe de giver rigelig Mælk, hvorefter de i fed Tilstand vender tilbage til Trommesalen og sælges til Slagtning. Paa lignende Maade drives Mælkeproduktionen paa det overvejende Antal Gaarde i Københavns Omegn, som deltager i Mælkeforsyningen. Paa disse, ligesom i Brænderistaldene, sker stadige Omskiftninger, og man anslaaer det næppe for højt, naar man antager, at f. Ex. i Brænderistaldene Køerne omskiftes i Gennemsnit $1\frac{1}{2}$ Gang i Aarets Løb.«

Koholdet i København ansloges ved den Tid til at omfatte ca. 3000 Stk.

Udover hvad der her er meddelt, maa det anføres, at der i 1865 fra København til England og Hamborg blev udført 2200 Stk. Hornkvæg, 21.000 Faar og Lam og 6500 fede Svin.

Komitéen sluttede sin Betænkning med et Udkast til Anlæg og Drift af et nyt Kvægtorv, idet den foreslog dette henlagt til »Enighedsværn«, den aabne ubebyggede Plads med Gasværket paa den ene og de daværende Tømmerpladser paa den anden Side, og med Kalvebodstrand forude, — en Plads, der benyttedes til Skydebaner.

Den 21. Marts 1866 sendte Det kgl. Landhusholdningsselskab

Betænkningen til Københavns Kommunalbestyrelse. Hvorledes Sagen udviklede sig her, skal senere blive gjort til Genstand for Omtale.

* * *

Klagerne over Stank fra Trommesalen rækker langt tilbage. I 1820'erne talte man om en »pestilentialsk« stinkende Afløbsrende fra Trommesalen ned imod Etatsraad Bugges Lyststed ved Gamle Kongevej og om det lidet passende i, at der i det kongelige Konsumtions-Kontors Port, der vendte ud mod Indgangen til Trommesalen, var etableret et Slagteri, udenfor hvilket Blod og Slagteri-affald laa uden Afløb og særlig paa varme Dage udbredte en hæsliig Stank.

Ude ad Vesterbro, hvor de mange Slagtere boede, foregik Slagtningerne i Portrummene ud til Gaden, og Urenlighederne herfra skylledes i Rendestenen. I Aarene 1800—1801 lyder adskillige Veraab over Tilstandene paa Vesterbro. Udenfor Fortovet og Rendestenen stod en Mængde Arbejdsvogne, som man faldt over i mørke Aftener. Beboerne havde for deres egne Penge ladet de Lygter anskaffe, der fandtes paa Broen, men til ingen Nytte, eftersom Lygterne i flere Vintre ikke havde været tændt. Afskyeligt, at hele Vesterbros Hovedgade fra Frihedsstøtten til Porten ved Frederiksberg Allé paa begge Sider var besat af Slagterier! Man vadede over lutter Bække af Blod og Uhumskhed. Skulde man tro, at dette var Hovedindfarten til Kongen af Danmarks Residensstad, den daglige Vej for Hoffet og for hvem der vilde besøge Hoffolk, for dem, der vilde forfriske sig i Frederiksberg Have, ja Vejen for *Kongen og hans Søn* fra deres Sommerophold (paa Frederiksberg Slot) til Landets Kollegier og til Stedet for deres vigtigste Sysler!

Det er et Forhold, der jævnlig omtales — det skandaløse i, at

saadanne Tilstande forefindes paa Steder, som passeres af Kongehusets Medlemmer og Hoffets Folk. Men det fremhæves tillige, hvor forstemmende alt dette maa virke paa de gode Borgerfamilier, som vil gøre sig en glad Tur til det yndige Frederiksberg. Et af de mest pathetiske Udbrud i Datidens Presse naar Højder som disse: »Den kjærlige Fader, den ømme Moder, der i det kjæreste Selskab, omringet af unge Sønner og Døtre, forlader Byen for at nyde Naturens forædlende Betragtning, hvor ængstlig maae de føre deres smaae Venner forbi disse mangfoldige Rettersteder, der ikke vise andet end raae, halvvilde, dræbende Mennesker, og døde, eller under det sidste Slag stønnende Kreature! Det er ikke slige Syner, der bestyrke de bøjelige Hjerter i Blidhed, Medlidenhed og Menneskelighed!«

I 1806 faar en Indsender Plads i et Blad for en Beretning, som her kun skal gengives i sammentrængt Form: En af mine Venner spiste forleden i Selskab med flere andre til Middag ude paa Broen, i Nærheden af Apoteket, — i et Værelse ud til Gaden. Det var meget varmt den Dag, og Dunsterne var saa utaalelige, at han fik Ondt og maatte gaa fra Bordet.

Fra samme Aar stammer en Artikel om »nogle Anstalter, som endnu mangle paa Vesterbro«. Den indledes med disse Bemærkninger: »Lidt efter lidt er Forstaden Vesterbro vokset til en Betydelighed, som ikke er liden. Det er den største af Københavns Forstæder og ejer en temmelig Folkemængde. Den tiltager øjensynlig med hver Dag. Bygningerne løfte sig højere i Vejret, og de øde Pladser bebygges. Der er ingen Tvivl om, at den jo med Tiden vorder en Stad af ti til femten Tusind Mennesker.« Det udvikles derefter, hvorledes Vesterbro allerede har set nogle af sine Mangler afhjulpne. Den har faaet Apotek og Doktor, Lygter og Vand, Vin-

handler m. m. Men den mangler endnu adskilligt: et Torv, en Gade fra Hovedgaden ned til Søen og en Gade, ligeledes fra Hovedgaden, til Gamle Kongevej, omtrent lige for Skydebanen. »Den sidstes Savn vil med Tiden blive haardt følt, naar Gamle Kongevej bliver besat med Bygninger og Indvaanere og disses Samfærdsel med Hovedgadens Beboere skal ske ved en lang Omvej, enten forbi Trommesalen eller forbi Alléporten. Den Gade ned til Vandet vilde være til Nytte for Tilførsel i Baade eller Pramme paa Kallebodstrand. Ogsaa kunde til den alle Slagterne henvises Hovedgaden vilde vinde meget ved at blive alle Syn af levende og slagtet Kvæg kvit.«

Det er atter Slagterierne paa Vesterbro, der maa holde for.

Gaar vi en Snes Aar frem i Tiden, finder vi et »Causeri«, der fremtræder under Titlerne: »Slagterstank paa Vesterbro. — Mine Hændelser paa en Vandring gennem Hovedstaden.« Forfatteren præsenterer sig som en Mand, der efter ikke at have set København i en Snes Aar tager ind fra Landet paa Besøg i Hovedstaden. I sit Logis kan han ikke sove, fordi en Kobbersmed og hans to Svende i den aarle Morgenstund staar ude paa Gaden og hamrer paa en mægtig Kobberkedel (det var dengang ikke ualmindeligt, at Haandværkere benyttede offentlig Gade til Værksted). Da han efter en søvnløs Nat begiver sig paa Vandring gennem Byen, falder han over vippende Rendestensbrædder og faar Tran paa sin Søndagskjole fra en Gadelygte, som Vægteren ikke har passet ordentligt. En ufor-skammet Slagterdreng, der har Fortovsret og derfor ikke vil vige, tilsmører hans Kjole med Blod. En Fiskebløder lader et stinkende Fluidum løbe ud i Rendestenen. Men værst bliver det, da han ovenpaa alle disse Genvordigheder vil forfriske sig ved en Tur til Frederiksberg. Paa Vesterbro tvinger den pestagtige Slagterstank ham

til at vende om: »Er *det* Hovedstadens Sommerspaseretour — saa prosit die Mahlzeit. Jeg takker for saadan Fornøjelse. Jeg mindes, at jeg alt for en Snes Aar tilbage har læst et Forslag om at bortskaffe denne Stank fra Vesterbro, og mig synes og, det vilde være rigtigt at forflytte dette væmmelige Svineri til Amager, da det er ubegribeligt for mig, at Slagtningen absolut skal finde Sted paa Vesterbro, hvor Vejen gaar til vort elskede Kongepars Sommerresidents.«

Hvad var der at gøre? Man foreslog at indrette tillukkede Kuler i Jorden, hvor Blod og Raaddenskab kunde opsamles og derfra udføres som anden Gødning. Eller at anlægge et offentligt Slagtehus, hvor et eller andet Aaløb flød ud i Kalvebodstrand, og det skulde da paalægges Slagterne at benytte denne Anstalt. Men der skete intet — eller dog kun lidet til Forbedring. Endnu i 1840'erne talte man om »det solaabne og ildelugtende Vesterbro«, om det uhumske raadne Blod i Rendestenene »paa Broen«, og en senere Tid havde ogsaa *sine* Besværinger at fremføre mod Forholdene derude.

Slemst var det paa Vesterbro, fordi saa mange Slagterier laa samlet paa denne Strækning. Men ogsaa inde i Byen klagede man gennem lange Tider over Stank fra Slagternes Virksomheder. Vi gaar tilbage til 1806 og finder da følgende Klage:

»Hele København lider saare megen Ulempe af de inden Volden boende og dér Haandværket drivende Slagtere. Stanken, som frembringes ved en Mængde sammendrevet Kvægs Aandedræt og Uddunstninger, ved sammes afkastede Møg og Urin, medens de endnu leve, og end mere ved Tarmeskarnets langt æklere Dunster, kan a priori sluttet at være slem, og enhver, som har været noget i Hovedstaden, veed af Erfaring, hvorledes den forpester hele lange

Gader og Nabolaget vidt og bredt omkring. En virksom Slagters Gaard i København er en Kilde til langt mere Stank, end selv en Kirkegaard.

Man burde derfor troet, at Slagteri indenvolds for lang Tid siden havde været nedlagt. Men nej! Forbedringer maae oppebie deres Tid. Om Kirkegaardenes Skadelighed i en stor Stad er der nu raabt, og skrevet, bevist og spottet saalænge, og dog lægges endnu bestandig Menneskelegemer hen at raadne midt inde i Byen, saagodtsom under de Levendes Næser, ja Kirkebygningerne selv modtage endnu Lig! Hvor tør man da endnu haabe, at Slagtere skulde faa saa megen Kymi indstuderet, at denne skulde bevæge dem til selv at forlægge deres Slagteri uden for Porten. Stanken er de saa vante til, at de tror, den ikke er for slem for de øvrige Københavnerne.«

Der er et enkelt Aar, om hvilket Klagerne over den usunde »Slagterstank« særlig koncentrerer sig, — ikke fordi den netop dette Aar var værre end ellers, men paa Grund af den Kolerafrygt, som da gjorde sig gældende. Det var Aaret 1831. »Argus«, »Morgenposten«, »Politivennen«, »Allehaande« og flere andre Blade skrev forøvrigt om Midler mod *Cholera morbus*, hvis Ankomst man frygtede. Den bekendte Dr. med. Otto, der var Læge ved Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn — en Post, hvorfra han blev »entlediget« i 1843 efter at have været udsat for et Mordattentat — forfattede en Afhandling om Koleraen og om hvorvidt man kunde befrygte dens Udbredelse i Danmark. I »Politivennen« mødte da den pseudonyme »Secretair Caspar Fürchtegott Feuerstein« frem med en Tak til Dr. Otto for den Trøst, han havde skænket ham ved sine Ord om, at hin Sygdom mest vilde angribe de lavere Klasser. »Støttende mig,« skrev Sekretæren,

»paa Rangforordningen af 1746 ser jeg ubekymret Fremtiden i Møde.«

— Hvad der ogsaa bidrog til at forpeste Luften, var Svineholdet rundt om i Byen. Det var ikke Slagtere alene, der holdt Svin i københavnske Gaarde. En stor Del Høkere og adskillige andre gjorde det samme, i Hjærtet af København, i tæt bebyggede Gader. Thomas Overskou fortæller i sine Erindringer (»Af mit Liv og min Tid«) om Forholdene i Studiestræde nuværende Nr. 8 — dengang kaldet »Noæ Ark« —, hvor han boede som Barn. Værten havde et Svin staaende i et lille Skur i den overbefolkede Ejendoms Gaard. Den første Bombardementsnat i September 1807 blev Skuret knust af et Stykke af en Bombe, — og nu følger hos Overskou Skildringen af den mageløse Scene, som man ser livagtig for sig: Svinet, der hylende farer ud paa Gaden, ned mod Frue Kirke, og bagefter i vild Fart Værten og hans Pige, som mellem springende Bomber indfanger Svinet og i Triumf fører det tilbage til Noæ Ark.

Der eksisterede et gammelt Forbud mod egentligt Svinehold, og Politimester Bagger maatte i 1811 indskærpe det ved følgende Politiplakat: Uagtet det ved Forordningen af 26. November 1709 er Stadens Indvaanere forbudt at holde Svin, fordi det er sundhedsfarligt, overtrædes dette Forbud jævnlig i den senere Tid, og mange vil undskylde sig med Uvidenheden om samme. Denne Anordning bringes da i Erindring, og vil i Overensstemmelse dermed alle, som herefter befindes at holde løse Svin længere end 3 Dage i deres Gaarde eller at have samme paa Sti, blive straffede med Svinenes Konfiskation og med en Mulkt af 10 Rdlr., hvoraf det halve tilfalder Angiveren.

Måske hjalp det noget en lille Tid, men der var ikke faa, for hvem det indskærpede Forbud, i alt Fald efterhaanden, gik i

Glemmebogen, og desuden var der jo intet, der kunde forhindre Slagtere i hyppigt at forny deres Svinebestand til Slagtning. I 1828 har Slagterenken Madam Havgaard i Prinsensgade stadig sin Gaard fuld af velmæskede Svin, der spreder en frygtelig Stank. Snavset fra dem flyder ind under Nabohusene. I Møntergade er der ved samme Tid en Svineslagter, som ude i Gaarden har sine Svin dynget sammen i smaa Rum, hvor de ikke har Plads til at ligge. Ved idelig Grynten forstyrrer de 15—16 store Dyr, der er trængt sammen i Svinehuset, de omboendes Nattesøvn. Svinene slagtes i en Kælder ud til Gaden. For Møntergades Beboere er Dyrenes Hvin under den dræbende Kniv til ulidelig Plage. Folk, der gaar gennem Gaden, samler sig ofte i Stimmel foran Kældervinduerne som Tilskuere til de blodige Optrin, hvilket ogsaa er ubehageligt for Beboerne, — for ikke at tale om Stanken, som bliver rent ulidelig, naar Fedtsmeltningen foregaar.

Saaledes skildres Tilstanden i Møntergade, i alt Fald fra 1824 til 1829.

Beretningerne om, hvorledes det Kød og Flæsk behandles, der dog skal tjene til Menneskeføde, er ligesaa afskrækkende. Paa dette Sted vil vi kun nævne et enkelt Eksempel, — der bliver siden hen Lejlighed til at omtale flere —, og det gælder en Slagter, der omkring 1800 boede i Gothersgade, ved Hjørnet af Store Kongensgade. Han anmodes, i et af Byens Blade, om »for alting ikke længer at ophænge Kød til Salg paa et skident, raaddent, af Urin og Gadedræk fra neden af opraadnet Plankeværk.«

Forholdene synes ikke at have været bedre med Hensyn til den Fisk, man skulde spise. I 1826 fortælles der et og andet fra Fiske-
torvet ved Gammelstrand. Bolværket var nylig blevet udbedret, men Pladsen blev ikke renligere. Man ryddede ikke op i det

væmmelige Skramleri af stinkende, lasede Kurve og skidne Tønder.

»Betragter man« — skriver »Politivennen« — »alt det ækle, som finder Sted dér, saa undres man over, at Kjøbenhavnerne endnu kunne finde Smag i en Ret Fisk, som kjøbes dér. Anmelderen heraf vil kun omtale een Væmmelighed, som han selv har været Øienvidne til. En af de Lazaroner, der fungere som Opvarter for Sælgekonerne, sad for nyligen og vadskede Fødderne i en Spand. Denne Lazarons Fødder vare helt befængte med Fnat. Efter at Vadskningen var endt, vandede han Fiskene med samme Spand. Man har saavel i dette som i andre Dagblade foreslaaet flere Indretninger, sigtende til at forskaffe dette Torv et meer anbefalende Udvortes, og man fremkommer atter med et Forslag: At indrette et malet Bord af circa 2 Alens Bredde, forsynet med en høi Rand af henved $\frac{3}{4}$ Alen, med Afdelinger til enhver af de Sælgende; Bordet burde hælde ned ad, og langs med samme en Rende, med et Kobberrør for begge Ender, hvorigjennem Vandet kunde have sit Løb. Konerne burde hver have en saakaldet Lænestol, indrettet omtrent som et net Skilderhus, men ikke fuldt saa høit, kun saaledes, at de netop kunne staa opreiste deri. I sligt Huus kunne de sidde i Skjul for Regn og andet ondt Vejrligt. Disse Huse burde anbringes tæt op til Bolværket, med saa megen Plads, at de bagom kunne komme ind i samme, og Bordet da være saa tæt op til Huset, at de i siddende Stilling kunde naae Fiskene. Der burde strængeligen indskærpes de Sælgende den reenligste Behandling med deres Varer, og maatte de til at vande Fiskene være forsynede med en Blikkande lig den, man vander Blomster med; thi i slig en Kande kan den førmeldte Fodvadskning ikke finde Sted.

Det er sandeligen paa Tiden, at Kjøbenhavn, i denne Hen-

seende, engang bliver andre Hovedstæder lig. Hvad mon Hollænderen, Tydskeren o. Fl. tænke om os, naar de see slig svinagtig Omgang med Menneskets Føde, der afgiver en saa slem Contrast imod den saa tæt derved kneisende stolte Kongeborg?»

— Vi vender tilbage til Vesterbro og dens Slagtere. Den Tanke blev fremsat, om man ikke, naar de nu endelig skulde drive deres Profession herude paa Broen i hvert eller hvertandet Hus, kunde faa paalagt dem, at de i Sommertiden skulde slagte om Natten. Det blev ikke til noget, saa lidt som Forslaget om, at de skulde flyttes til Nørrebro! Mere Rimelighed var der i den Henstilling, at Rendestenene, hver Gang der var slagtet, skulde skylles og udrenses grundigt. Den gamle Idé, at lægge en paa Slagterne beregnet Gade ned til Stranden, dukkede flere Gange op, og man fremhævede, at der kunde skaffes fuldt op af gode Lejere til Ejendommene ved Hovedgaden, naar der ikke mere var Slagteri i Portene.

Ogsaa med Slagterne paa Frederiksberg holdt Publikum vaa-gent Øje, som i December 1828, da man paatalte, hvad der foregik i Bredegade, i en forfalden Have, som tilhørte Hattemager Marx.

Her var der, under alskens »Svineri og Rod« indrettet et Slagtehus, hvor man daglig saa Kreaturer blive slagtede. Dyr, som ventede paa Døden, stod Dagen igennem bundne til Træerne i Haven. Det var et hæsligt Syn, og der var en slem Stank. Ogsaa ved denne Lejlighed blev det særlige Hensyn til Kongehuset fremdraget. »Især,« skrev Anmelderen, »vil det være meget ubehageligt til Sommer, naar Deres Majestæter spadsere fra den saakaldte Andebaks-Laage ned igjennem Frederiksberg By. De høje Herskaber ville herved faa en maadelig Idé om Ejernes Smag i denne Kant af Byen.« — Det kan nok være, Hattemageren blev forskrækket. Marx

skyndte sig at forsikre, at han var uden Skyld; han havde overladt denne Plads til sin Nabo Slagtermester Neidel, men selv havde han ikke været derude siden da og anede ikke, at Neidel benyttede den paa den Maade.

Hvad man ogsaa beklagede sig over, var den Optræden, som Prangerne og Slagtermestrenes Folk udviste. Brugen af »Slagterpiske« var særlig generende paa Vesterbro, f. Eks. ved Lammenes Ud- og Hjemdrivning. Man fandt, at de ofte blev brugt til tyrannisk Behandling af Dyrene, — og saaledes, at det ogsaa kunde medføre Fare for de Forbipasserende, særlig om Søndagen, naar Vesterbro var vrimplende fuld af Folk, som var ude at spadsere. Ved Vintertid havde man været generet af Kanepiskene paa Kongens Nytorv (en Kanetur Torvet een Gang rundt kostede en Skilling Personen). Der blev smældet saa hensynsløst med disse Piske, at Forbipasserende let kunde faa et Øje slaaet ud. Politiet skred ind mod denne Brug af Kanepiske, men det var fuldt saa galt paa Vesterbro, hvor »voksne Slagterdreng«, medens Principalen var inde i Byen for at sælge Kød, øvede sig i at smælde med lange Piske, saa Mennesker generedes derved og Heste blev sky.

Værre var det dog med Vesterbros Slagterhunde. Der stod ligefrem Skræk om dem. Historier om disse vilde Bestier, der »levede af raat Kød«, gik Byen rundt. Om Aftenen hørtes Hundeglam fra den ene Ende af Broen til den anden, og var man saa uheldig at mishage et af disse Dyr, kunde man være vis paa, at man i Løbet af et Øjeblik var omringet af en halv Snes halsende Hunde. Fra 1820'erne har vi en Række Jammerklager, der ogsaa gælder Vesterbroslagternes Dreng, Svende og Karle. De gjorde sig, hedder det, gerne en Fornøjelse af at ophidse glubske Slagterhunde til at anfælde Forbigaaende, især naar disse selv havde Hunde med, og de

søgte tillige at fornærme fredelige Spadserende ved »allehaande Grimacer, Tegn og Tiltale«, en Opførsel, der var højst strafværdig »i en dannet og oplyst Stat«.

Saa slemt var der — efter Datidens Beskrivelser, som jo dog nok rummer en og anden Overdrivelse — paa Vesterbro, men inde i Byen kunde man ogsaa komme ud for noget af hvert. I 1827 klager saaledes P. S. Haarop, Hundeklipper, Store Kongensgade Nr. 66, anden Sidesal, over, at Slagteren, der har sit Stade i Porten Nr. 164 i Borgergaden, pudser tre Hunde paa ham. Mon dog ikke dette specielle Tilfælde — i Betragtning af Haarops Næringsvej — har sin hundepsykologiske Forklaring i en naturlig Antipathi hos de tre Dyr, saaledes at Slagteren i Borgergade var uden Skyld?

— Det skal ogsaa siges, at der lød Klager over Forhold paa Vesterbro, som man absolut ikke kunde tillægge Slagterne Ansvar for. Det gælder Brolægningen og Belysningen.

Brolægningen var rædsom. Der foreligger et Utal af Vidnesbyrd om, at spidse, skarpe Sten stak op fra Fortovet. Langt frem i Tiden laa Fortovene ganske som de var før Branden i 1807. Fra Konsumtionsboden til Jernporten ved Begyndelsen af Frederiksberg Allé laa over Fortovene en Snes Overkørsels-Fordybninger, som var ganske overflødige, enten fordi der her ikke var nogen Port paa de nyopførte Bygninger, eller fordi de kun var Slagterporte uden Indkørsel. I 1833 blev det nordre Fortov omlagt paa Magistratens Foranstaltning, men det søndre Fortov naaede ikke at blive reguleret, før det nordre igen var forfaldent. I 1842 siges det, at »Vesterbros Fortove er formelige Fodangler, der forvolder Gamle som Unge usigelige Lidelser og Skomagerregninger«.

Vesterbro fik Belysning længe før nogen anden af Broerne. Men de Lygter, hvis Anskaffelse i sin Tid blev bekostet af Beboerne,

stod, som før berørt, utændte i flere Vintre. Og selv naar Lygterne tændtes, var der jævnt mørkt. Afstanden mellem Lygterne angives til 130 Skridt, og daarligt lyste de jo.

Her er, fra 1820'erne, en Skildring af en mørk Aften paa Vesterbro. Vandreren er paa Vej indefter. Han famler sig frem, løber Panden mod Træer og Vandposte og træder i den med Blodvand fyldte Rendesten, der findes udenfor de fleste Slagtergaarde. Saa dukker der et Lys frem. Det er Æblekonens. Ved Konsumtionshuset sidder der en Æblekone, og hun har paa sit Bord en Lygte, der brænder godt. Ved Hjælp af den finder Aftenvandreren frem gennem Bommen. Men Konen flytter sig efter Vinden. Det kan altsaa ske, at hun en Aften vender sit Stade, saa han ikke har noget Lys at rette sig efter. Han maa da lege Blindebuk med Grøft, Træer og Bom ind i den lille Allé og faar senere et drøjt Stød mod Bommen for Enden af Farimagsvejen. — Færdes han paa højre Side af Gaden, har han aldrig nogen Lys-Vejleder, for derovre er der ingen Æblekone med Lygte. Og dér staar der ved Enden af Bommene, hvor Alléen overskæres af Vejen til Tømmerpladserne, fire Afvisere som ligesaa mange Anstødsstene.

Naar Forholdene var saaledes mellem Trommesalen og Jernporten, er det intet Under, at Vesterbro længere ude henlaa i det ægyptiske Mørke, der omtales af Rahbektidens Bakkehusgæster. Rahbek døde i 1830. En Snes Aar derefter ansøgte kgl. Skuespiller Hansen og flere andre Beboere af det yderste Vesterbro om at faa Lygter helt ud til Sorte Hest. Dette Andragende blev afslaaet, — med en fortræffelig Motivering, idet man bare henviste til, at f. Eks. Blegdamsvejen, som var langt stærkere bebygget, heller ikke havde nogen Lygter.

— Hvad der foreligger om Slagternes Hjemmeliv paa Vester-

bro, er meget lidt, og deres Tilværelse har vel heller ikke i saa Henseende adskilt sig fra det Liv, som Folk af tilsvarende Borgerklasse i Almindelighed førte.

Vesterbros Slagtere udgjorde dog ligesom et Samfund for sig. De boede her, Side om Side, i deres dybe Gaarde, af hvilke adskillige havde Haver, som strakte sig ud til Gamle Kongevej, og Familjerne kom sammen under jævne gemytlige Former. Arbejdsdagen fik Slagterne godt fra Haanden, — de var »raske Folk«, hurtige i Vendingen, somme Tider lidt for hurtige, naar de rullede af Sted i deres skramlende Køretøjer (»Han kørte med en Fart som en Slagter!«).

Efterhaanden som Vesterbro blev en Slags Forlystelsescentrum, kom Slagterne paa Broen ganske naturligt til at spille en dominerende Rolle de paagældende Steder. De hørte jo hjemme herude; desuden interesserede Slagterne sig stærkt for Scenens skraa Brædder, og de svang sig gerne i Dansen.

Utvivlsomt levedes Livet i et stærkere Tempo end det almindelige, derude paa Vesterbro, hvor Trommesalen laa og hvor Slagterne havde deres særlige Hjemstavn. Det satte sig Spor i den opvoksende Ungdoms Vilkaar. En Vesterbrodreng »var tidligt med«. Det mest udprægede Eksempel herpaa har man i »Den lille Hans' Historie, fortalt af ham selv, trykt som Manuskript«.

Til Grund for dette lidet kendte Memoireskrift ligger den 80aarige fhv. Rebslager Hans Thranes Fortællinger om sit Liv, for Børnene og Børnebørnene. Han var født 1810. Forældrene var meget fattige. Faderen havde en Tid Reberbane bag Trommesalen. Hvad han spandt her, solgte Konen; hun havde sit Stade paa det daværende Halmtorv (i 1893 omdøbt til Raadhuspladsen), hvor hun sad i Porten til Hørkræmmer Borchsenius' Gaard. Faderen til

lille Hans holdt ogsaa Værtshus, i en Kælder paa Vesterbro, nuværende Nr. 15. Her søgte særlig Heste- og Skindprangere.

Tretten Aar gammel kom Hans Thrane til Rebslageriet. Men forinden havde han — saaledes fortæller den gamle Rebslager, hvor forbausende det end lyder — drevet en ret udstrakt Handel

Slagtermester Rasmus Løvenskjold Møllers Forretning, Vesterbro Nr. 28 (nu Vesterbrogade 62) 1855.
Efter Fotografi i Bymuseet.

for egen Regning. Jacob, en af de Prangere, der søgte Faderens Beværtning, fik nogle Gange Drengen med ud til Røde Vejmølle Kro. Her samledes om Natten en Del Bønder, som skulde til Torvs, og her handledes der om Lamme- og Spædekalveskind. Da Hans i tre Nætter havde overværet dette, fik han hos sin Fader 7 Mark og 8 Skilling, saa han selv kunde begynde en lille Handel. Prisen paa Lammeskind var dengang almindeligt 24 og paa Spædekalve-

skind 28—30 Skilling. Om Aftenen vandrede Hans ud til Kroen og handlede med Bønderne, saa Prangerne, naar *de* kom for at købe, ofte fik den Besked: »Vi har solgt det til den lille Dreng.« Hans Thrane maatte, da Prangerne brugte korporlige Argumenter, fortrække til Roskilde Kro, hvor han ogsaa købte *Spødekælve* til Slagterne, og senere tyede han ud til Korporalskroen. Tre Dage af Ugen var han hjemme og fik lidt Undervisning om Aftenen; de andre af Ugens Dage var han ude, og Natten tilbragte han da paa en Bæk i en eller anden Kro. Naar han ikke var ude i Landet, indfandt han sig tidlig om Morgenen ved Acciseboden, og her købte han f. Eks. Studehuder, som han tjente godt paa. Den sidste Tid inden Rebslagerlæren var Hans hos Slagter Hendrik Jacobsen, hvor han viste sin store Dygtighed til at vurdere et Kreaturs Vægt. Man væddede gerne en Daler om Vægten af et Kreatur, der blev slagtet.

Hans Thrane, der var Fader til Tivolidirektør Thrane, blev 86 Aar gammel. En Festaften i Tivoli faldt han under Trængselen ned ad en stensat Skrænt, og Følgerne af dette Fald voldte hans Død.

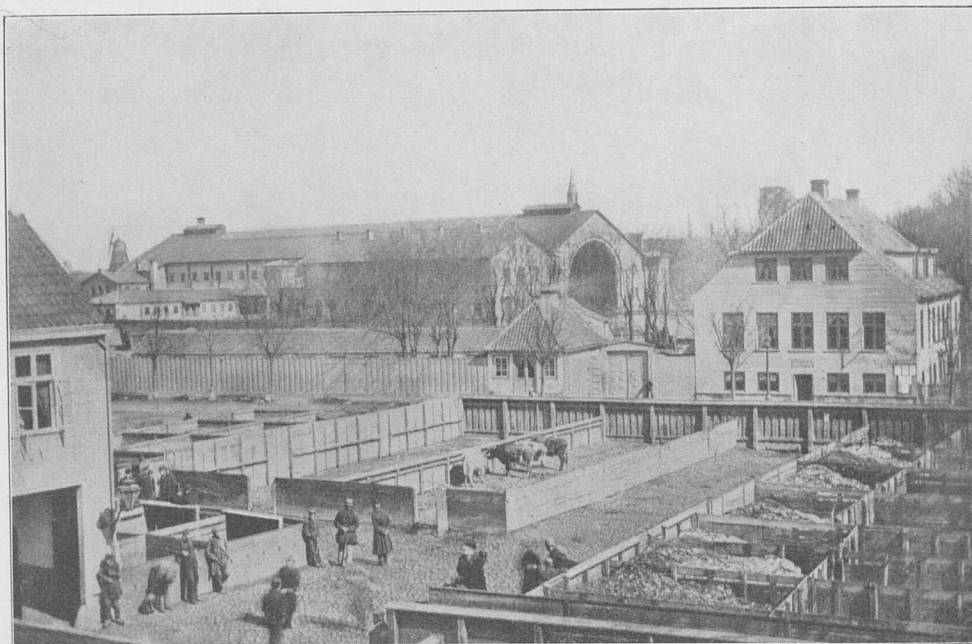
— Da man havde passeret det 19. Aarhundredes Midte, indtraf der adskilligt, som varslede en ny Tid. Ved Loven af 10. Marts 1852 om visse for Sundheden skadelige Næringsveje skabtes Betingelserne for efterhaanden at faa Slagtningerne fjærnet fra Byen og dens nærmeste Omkreds. Samme Aar ophævedes Konsumtionsafgiften, og de fire Konsumtionsbygninger uden for Portene blev solgt ved Auktion. Men Trommesalen hævdede endnu en rum Tid sin Plads.

I 1873 skriver Pastor Plenge (Forfatter til en lille Bog om Livet i København) angaaende Forholdene ved Indgangen til det egent-

lige Vesterbro: »En gammel Ven her er ogsaa Trommesalen, hvis Lokalteter den velvise Magistrat har ment det rigtigt at bevare i den *samme* Udstrækning nutildags, da der er en overordentlig stor Omsætning af Kvæg, som til *den* Tid, da al slig Handel laa stille. Derimod har Hjørnehuset ud til Vesterbro undergaaet en hel Forandring; dér, hvor man nu kan spise Frokost baade i Stuen og i Kælderen, og hvor man kan glæde sig ved at beskue og maale den kæmpemæssige Jomfrus Lemmer og ved mange andre Gøglerier, — dér var før Vesterports officielle Accisebod. Her maatte Bønderne op i den midt paa Huset anbragte Søjlehal for igennem en Laage i en af Vinduesruderne at angive Vægten paa deres Flæsk, Smør o. s. v. og betale Accisen derfor. Ja, vi andre maatte ogsaa dertil, naar vi vilde indføre for et Par Mark af »Hamburgers« bekendte »Hjerter«, hvilke dengang ansaas for en Delikatesse, men som nu ingen vilde røre«

Gennem en Aarrække havde Trommesalen været en Slags Genbo til Københavns første Banegaard, der i 1848 laa færdig paa det Sted, hvor der er Hovedindgang til vor nuværende Banegaard, Byens tredje. Den 14. Oktober 1864 aabnedes Københavns anden Hovedbanegaard, som med sin anseelige Hal trykkede Trommesalen stærkt. I 1866 udkom »Gamle Minder fra Frederiksberg og Vesterbro« af Fuldmægtig Petersen (d. v. s. Jacob Davidsen). Han fører Læserne ud mod Broen og skriver da følgende: »Vi drager forbi Indgangen til den forrige, nu sløjfede Banegaard og kaster et Blik over paa den anden Side af Vejen, hvor der er en Lokaltet, der ved sin Ælde har Krav paa at erindres. Det er Trommesalen, Kjøbenhavnernes Kvægtorv. Man troede, at den vilde blive flyttet, da den nye storartede Jernbanegaard blev opført, men det skete ikke, formodentlig formedelst Mangel paa en passende Plads

i Stadens Nærhed. Dette Sted, der nu ser saa fredeligt ud, som kun indeholder Baase og Folde for de til Salg og til Slagtebænken bestemte Dyr, var i ældre Tid en Arena, hvor der ofte vankede blodige Pander. Dengang var Slagterne, der jo væsentlig havde hjemme paa Vesterbro, et vildt, stridbart Folkefærd, helt forskellige i deres

Trommesalen, med Banegaardshallen i Baggrunden.
Efter Fotografi fra 1870'erne, i Bymuseet.

Sæder fra andre skikkelige Folk. Kampbegærlige og stolende paa deres herculiske Kræfter yppede de gjerne Klammeri baade indbyrdes og med andre, især med Hesteprangerne, til hvem de havde et slemt Horn i Siden, og der hengik neppe nogen Uge, uden at man hørte Tale om Slagsmaal, blodige og ublodige, der var foregaaede »ude paa Trommesalen«.

Efter at have omtalt Slagternes Herredømme paa Vesterbro

dvæler »Fuldmægtig Petersen« ved det ejendommelige i, at de ogsaa en Tid lang beherskede Det kongelige Teaters Tilskuerplads som Smagsdommere, der ledede Bifalds- eller Mishagsytringerne. Han nævner her Slagtermester Henriksen, der omtales hos Overskou som Kunstdommer i Parterret. Han kunde ogsaa have nævnt Slagtermester Frits Halgreen, der senere, omkring 1850, spillede en tilsvarende Rolle, og som en Aften, da en impertinent Løjtnant under Opførelsen af »Axel og Valborg« spurgte ham, hvilken Interesse *han* kunde have af at gaa saa meget i Teatret til Tragedier, svarede den næsvise Herre: »Jo, jeg skal sige Dem, min unge Ven, jeg holder just saa forskrækkelig meget af Tragedier, for det er mig, som leverer *Blodet* til dem.«

Den gamle Københavns-Skildrer fra 1866 fremhæver, hvor stor en Forandring der er indtraadt: »Hverken paa Vesterbro eller i Det kgl. Teater gjør Medlemmerne af det hæderlige Slagterlaug sig fremtrædende bemærket som Slagsbrødre eller Kunstdommere. De fører et ligesaa ubemærket Liv og er lige saa polerede og dannede som de andre Borgerklasser, og det skal siges til deres Ros, at de hører til de mest loyale af Hs. Maj. Kongens Under-saatter.«

I sin lille Novelle »Kærlighed paa Trommesalen« tegner Sophus Schandorph nogle Situationer fra Terrænet derude og fra Hovedlokalet i Beværtningen, det lange Værelse med de smaa gulmalede Fyrretræsborde langs Væggene. Her var Frederik Trebbien Gæstgiver fra 1855, da han, som omtalt, indgik Lejemaal med J. K. Staunings Enke, indtil 1868, da Gæstgiver Petersen forpagtede Trommesalen. Petersen kom snart i Strid med sin Forgænger Trebbien, der jo var stor Kreaturkommissionær, og Stridens Genstand var de af Petersen »vilkaarligt fastsatte Stadepenge«.

Under alt dette boede J. K. Staunings Enke, som stadig ejede Trommesalen, og hendes Søn, Slagtermester C. V. Stauning ovenover Gæstgiveriet. Hun døde i 1873. Seks Aar senere var Trommesalens Dage talte. Deres Tal var ikke ringe. Den havde bestaaet i 208 Aar.

OMKRING SLAGTERBODERNE

Slagterne — eller Kødmanagerne, som de benævnedes dengang og i lange Tider derefter — havde i sidste Halvdel af det 14. Aarhundrede deres Boder i Tyskemannegade, d. v. s. i Vimmelskiftet, op mod Skoubogade. I Begyndelsen af det 15. Aarhundrede flyttedes Boderne til Bjørnebrogade; de laa paa Strækningen mellem nuværende Trinitatis Kirkeplads og Klareboderne. Længe inden Aarhundredets Udgang ombyttede den Gadestrækning, langs hvilken de laa, sit gamle Navn med Benævnelsen »Kødmanagerstræde«. Mindet om Kødmanagernes Ophold paa dette Sted gemmer sig i det forvanskede Navn »Købmagergade«.

Omkring 1580 er der anlagt Slagterboder i Skindergade, paa en Grund ved Bryggernes Laugshus, og senere blev der opført en Bod ved Hjørnet af Skindergade og Klosterstræde. I Skindergade og Klosterstræde laa der Slagterboder endnu i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede — de blev ødelagt under Bombardementet i 1807 —, og der har været Slagterboder adskillige andre Steder, saaledes paa Kultorvet i nogle Aar efter Branden 1795, paa Kongens Nytorv, ved Vejerhuset ved Gammelstrand ud for Naboløs, paa Ulfeldts Plads (Graabrødretorv) og paa Nikolaj Plads. Ved de to sidstnævnte Steder samledes efterhaanden de københavnske Slagteres Udsalg. Der var Forbud mod, at Slagterne indenfor Voldene solgte Kød fra deres Boliger. Ganske vist forelaa der Eksempler paa, at Medlemmer af Slagterlauget, som var Husejere, fik Til-

ladelse baade til Slagting og til Kødudsalg i deres respektive Ejendomme, naar de godtgjorde, at disse Steder var indrettet til Slagteri efter den i Plakaten af 11. December 1776 paabudte Maade. Men Reglen var den, at Salget skulde foregaa fra Boderne. Først i 1886 blev der givet almindelig Tilladelse til at indrette Kødudsalg i private Huse.

— De simple Træskure, der i en ældre Tid benyttedes som Slagterboder paa Ulfeldts Plads og »ved Nikolaj«, var i alt Fald i en længere Periode rødmaalede. I Slutningen af det 18. Aarhundrede svarede der en Rigsdaler i aarlig Leje af et Slagterstade paa Ulfeldts Plads. Kødet hang her ubeskyttet mod Fluier, Støv og Røg. Hoveder, Ben og Indmad af Dyrene blev en Tid lang fra Boderne paa Ulfeldts Plads henslængt paa Stenbroen, hvor alt dette Affald laa og raadnede. Dertil kom Stanken fra Fiskebløderen i »Tugthusporten« (indtil 1843 Navnet for en Del af Niels Hemmingsens Gade). I 1818 klages der over, at der »imellem Slagterboderne Nr. 4 og 37 forefindes et offentligt Locum, som flyder hen under Boderne og Kødblokken«. En stor Mængde Boder var sammenhobet paa denne lille Plads. Rækken af Slagterboder mellem Løvstræde og Graabrødrestræde tog sig nogenlunde ordentlig ud, for saa vidt som de stod i lige Linje, men paa den anden Side af Pladsen laa der Boder i kaotisk Uorden; de fleste af disse var forbeholdt Markandisere, som opstablede deres Kram udenfor Boden, saa at Torvet her flød med Seng- og Gangklæder, Køkkentøj, Bøger, Borde, Stole, Spejle, Støvler og Sko i een Forvirring.

Inde imellem Boderne stod den Støtte, der var rejst Corfits Ulfeldt »til evig Spot, Skam og Skændsel«. I 1841 indgiver 32 Beboere ved Ulfeldts Plads en Ansøgning til Kongen om, at Skamstøtten maa blive fjernet. Kancelli og Kommunalbestyrelse anbe-

faler dette Andragende, og Kongen giver sin Tilladelse til, at Støtten nedtages. Ved samme Lejlighed fjernes Boderne. Der var 29 Stadelejere: 13 Slagtere, som i alt lagde Beslag paa 35 Stader, hvoraf hvert enkelt havde henved 3 Alens Façade, og 16 Marskandisere og Grønthandlere. I Foraaret 1842 var Pladsen ryddet. De

Boderne paa Ulfeldts Plads.
Efter Akvarel af P. Klæstrup, tilhører Bymuseet.

fleste af Stadelejerne flyttede hen ved Nikolaj Taarn, hvor man, for at skaffe Plads til dem, havde opsagt en Del Amagere, Høkere og Kallunsmænd. Skamstøtten blev foreløbig anbragt i Stadens Materialgaard. Herfra overflyttedes den i 1858 til Nationalmuseet, der i 1903 lod den opstille i Haven bag Prinsens Palæ.

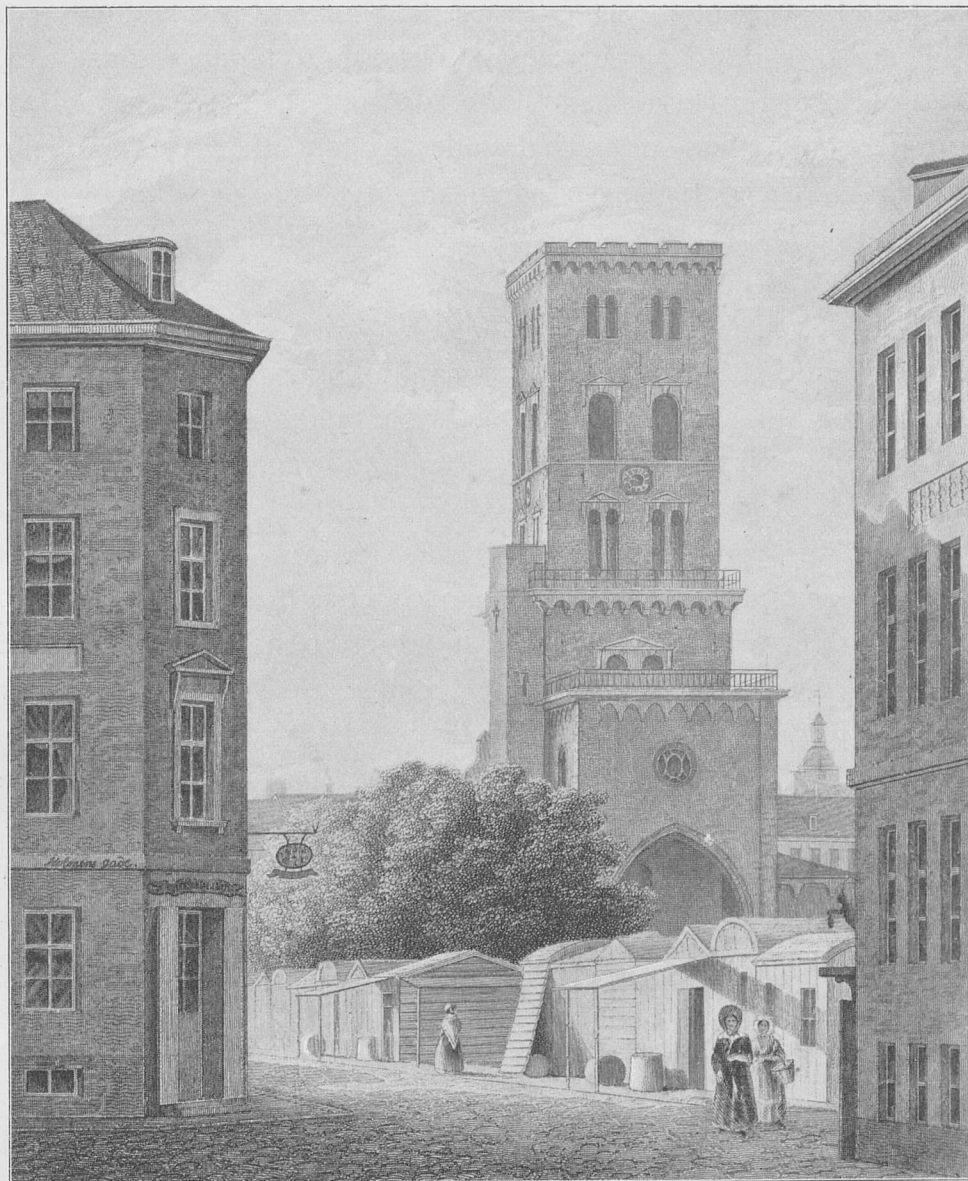
Der havde længe været Ønsker fremme om et andet Navn for Ulfeldts Plads, bl. a. under Henvisning til, at det jo dog ellers var

Hensigten at *hædre* en Person, naar man opkaldte en offentlig Gade eller Plads efter ham. I 1841 skiftede det lille Torv da Navn og blev til Graabrødreplads.

En halv Snes Aar efter, at de gamle Boder var forsvundet, opførte man midt paa Pladsen en Bygning til 20 Slagterbutiker. Den stod indtil 1902.

— Den store Brand i 1795 levnedes af Nikolaj Kirke kun selve Taarnet. Kirkegaarden omkring Tomten henlaa gennem mange Aar i højeste Grad vanrøgtet. Forskellige Slags Handelsboder skød efterhaanden frem paa Kirkegaardens Grund. I Modsætning til, hvad der var Forholdet paa Ulfeldts Plads, stod de fleste Slagterboder her som tilfældigt henkastede imellem hinanden. De »hygieiniske Forhold« var ikke bedre end paa Pladsen ved Skamstøtten: »Kødet i de Pladsen omgivende væmmelige Svinestier« — dermed menes altsaa Slagterboderne — »overstænkes i Søleføre af Gadeskarn, saa ofte Kørende eller Ridende passerer forbi, og bedækkes i tørt Vejr af Støv.« Ved Taarnets søndre Ende, tæt op imod Slagterboderne, laa tre Latrinhuse. Gadefejningen og Renovationens Bortførsel fandt Sted paa en Tid af Dagen, da Boderne var aabne og behængt med Kød. Det er Skildringer fra Tyverne og Trediverne i forrige Aarhundrede. Paa Inderpladsen ved Taarnet, bag et Plankeværk, havde Brolægningsvæsenet Oplagssted for Sten. Det havde ligget nær at benytte nogle af dem til Omlægning af Kirkepladsen, men denne laa stadig hen i en slem Forfatning.

At der oven i Købet blev foretaget Slagtninger i disse Omgivelser, derom vidner følgende Indlæg, som blev offentliggjort i 1816: »Mon den brave og nidkiære Oldermænd ved Stadens Slagterlaug, Hr. Johan Caspar Møller, er vidende om, at der undertiden slagtes Kalve i Boutiquerne paa Nicolai Kirkegaard, og kan han i

C. F. Christensen: Nikolaj Taarn med Slagterboderne, set fra Vingaardsstræde, ca. 1830.
Efter et Staalstik i Bymuseet.

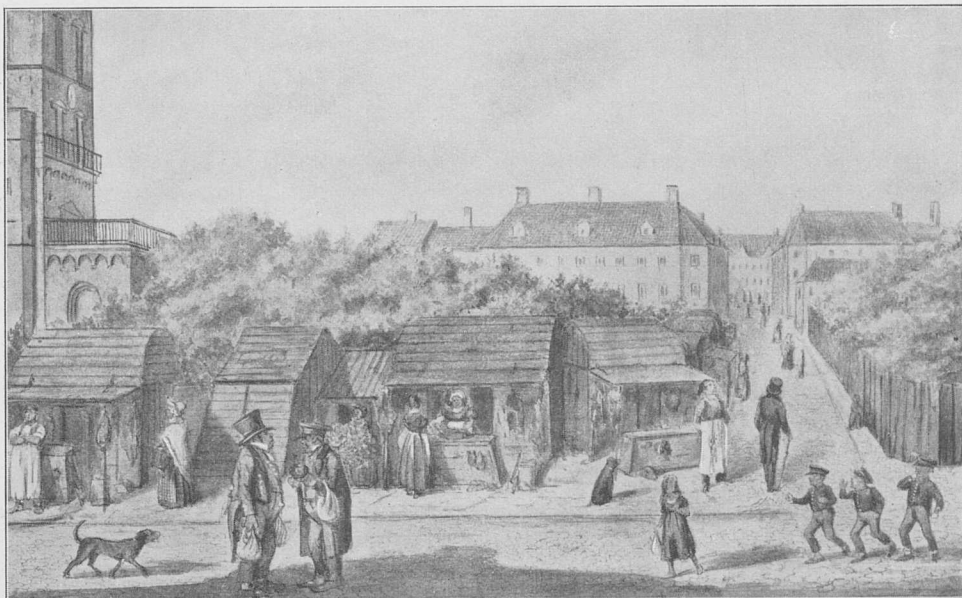
saa Fald forsvare at efterlade (d. v. s. forsømme) Anmeldelse derom til Politiet? At denne slemme Uskik fornærmer Stadens Indvaanere, idet Atmosfæren (!) formedelst det deraf flydende Svineri bliver usundere og, hvilket endnu er det allerværste, kan have uberegnelig skadelige Følger for svangre Fruentimmer, som, i det Øjeblik Kalven gjør Afskedsbrølet, kunde indtræde i Boutiquen og i høj Grad forskrækkes, er formeentlig saa klart, at ingen yderligere Demonstration derfor er nødvendig.«

Omkring 1840, da der fandtes ca. 80 Boder paa Nikolaj Plads, var det stærkt paa Tale at opføre murede Boder for Slagterne, men det blev ikke til noget. Man besluttede at bygge de nye Boder af Jernplader. Kommunen paabegyndte i Midten af Fyrerne Opførelsen af de sammenhængende Boder, der kom til at rumme 68 større og 10 mindre Butiker. Den samlede Udgift blev 92000 Rdlr., medens Overslagssummen havde andraget 70000 Rdlr. Der fandt saaledes en betydelig Overskridelse Sted. I 1846 stod Komplekset færdigt. Jernpladerne var hentede fra Støberiet paa Frederiksværk, som just i 1846 overgik til Staten, der en halv Snes Aar senere solgte Støberi og Maskinfabrik til Anker Heegaard.

Den Artikel, hvori »Fædrelandet« den 1. Juli 1846 omtalte det nye Anlæg, indleddedes med disse Ord: »I Dag er de uhyggelige Skure, som hidtil omgav Nicolai Kirkes Tomt, forsvundne og de dér opførte nye Slagterbutiker aabnede. Man kan visselig ikke nægte, at disse baade er ret smagfulde udvendig og vel indrettede indvendig, men det havde dog uden Tvivl været hensigtsmæssigere, baade for de Besøgendes Bekvemmelighed og for at holde Solen ude, om de havde været forsynede med overbyggede Gange foran.« Bladet udtrykte sin Glæde over, at det egentlige Slagtertorv endelig havde faaet et anstændigt Udseende, og tilføjede en Bemærkning

om, at der var Steder i Byen, hvor Kød stadig blev falbudt under lidet indbydende Forhold, i hvilken Forbindelse det særlig nævnede Landslagternes improviserede Boder paa Nytorv lige uden for Raad- og Domhuset.

En Indsender i samme Blad kritiserede senere det Materiale,

Nikolaj Plads.

Efter Akvarel af P. Klæstrup, tilhører Bymuseet.

der var anvendt. »Ved ingen Bygningsgenstand« — skrev han — »maaske med Undtagelse af Isbeholdere er det vigtigere, at gøre de for Temperaturpaavirkninger mest udsatte Ydervægge af et slet ledende Stof, end netop ved Kødudsalgssteder, og her har man valgt en af de bedste Varmeledere, som har været til at finde, Jern. At dette forinden er beklædt med Træ, vil kun foranledige, at denne Beklædning inden en ikke altfor lang Tid vil være i den

Grad mishandlet, at den maa fornyes eller paa en ynkværdig Maade lappes.« Vedkommende Kritikus erkender dog, at Kompletet som et arkitektonisk Hele er ret smukt. Alt i alt fik de nye Slagterboder en gunstig Modtagelse ude i den store Befolkning, og de betegnede jo ogsaa et betydeligt Fremskridt. Udviklingen medførte, at en senere Tid ikke var saa tilfreds med Forholdene i »Maven«, — den Benævnelse, som Folkevittigheden opfandt for Slagterkvarteret ved Nikolaj Taarn.

— Det regelrette var, at Kødsalget foregik fra Slagterboderne. Men i visse Perioder blev der falbudt en Del Kød ved »Omløben« i Husene. I 1816 blev det saaledes fastsat, at Slagterne skulde have Lov til at ombære Kød til Salg. Den, der gik rundt med Kødet, blev af Politiet forsynet med et Tegn, som godtgjorde, at han gik i sit lovlige Ærende. Men Slagterlauget var ingen Ven af denne Form for Handel med Kød. Mange gik rundt i Husene og falbød Kød uden at være forsynede med Tegn. Lauget beklagede sig over »Fuskerne«, som her gik Slagtermestrene i Næringen, og der var Mestre, som paa egen Haand protesterede imod en Ordning, der gav Soldater, Matroser og vidtløftige Slagtersvende Adgang til at søge sig et Udkomme paa Laugsmestrenes Bekostning. Ogsaa fra »Publikum« lød der Klager. En Mand, der boede i en Stueetage, ankede i 1822 over, at han Dagen igennem blev løbet paa Dørene af en halv Snes Personer, der var »klædte som Slagtersvende, men dog noget mere smudsige end Slagtersvende i Almindelighed«, og som vilde tvinge ham til at købe en ussel, væmmelig Vare, der af dem benævnedes »godt Oxekød«. Man gjorde ogsaa gældende, at der mellem Omløberne var straffede Personer, som nærmest vilde se deres Snit til at stjæle.

En hel Affære opstod ved denne Tid af et Avertissement i

»Adressecomptoirets Efterretninger«: »En violet og hvidstribet Vest til en fører Person er den 18. Juli Formiddag Kl. 10—1 (formodentlig af en høj, smal Slagter, som falbød en Kalvekølle) medtaget. Opdageren af bemeldte Tyveri loves en passende Douceur i Adelgaden Nr. 272. Bemeldte Slagter taler Tysk.« Det var mere, end Slagterlauget kunde lade sidde paa sig. Det rykkede ud med en harmfuld Protest imod, at man saaledes paa blotte Formodninger tillagde en Slagter en Forbrydelse. »Thi fordi en Person har falbudet Kalvekød, er det derfor ikke sagt, at han er Slagter eller Slagtersvend, da man har Eksempler paa, at der under dette falske Foregivende gives Spidsbuber, der, til Trods for Politiplakaten, som forbyder al Omløben med Kjød, naar Sælgeren ikke kan fremvise Tegn fra Vedkommende, begaa Kanailierier.«

Gennem et anonymt Indlæg i Pressen betegnes i 1826 »Fuskkerne« som »ærkedovne, liderlige og opsætsige Svende«, der ikke ønsker Kondition, men løber om i Husene og sælger Kød af syge Kreaturer for en billig Penge. »Men ikke alene derved vide de at forskaffe sig en stor Afsætning; de driste sig endog til, at falholde deres Varer paa offentlig Gade, fornemmelig paa Hjørnet af Adelgade og Hjortelængen (indtil 1869 Navnet for en Del af Klerkegade), en Plads de i deres Sprog kalde *Kysten*. Enhver, der har Lyst til at overtyde sig herom, kan kun passere dette Strøg Søndag Formiddag, endog midt under Gudstjenesten, og han vil da ikke mindre undres over deres Frækhed, end væmmes over det Kjød, de falholde. For at unddrage sig Politiofficianternes Opmærksomhed, have de Skildvagter posterede i de tilstødende Gader, og tye, paa disses Vink om hines Nærmelse, ind i de nærmeste Porte og Gadedøre, samt ned i Kjelderhalsene, hvor de uforstyrrede fortsætte deres Handel, da Kjelder mændene, ved samme Leilighed, faa god Af-

træk paa deres Øl og Brændeviin. Bemældte Fuskere have større Afsætning, end man skulde troe; thi de Fattige, der behøve en Skillings Kjøb, tye i Flokketal til det før nævnte Sted, *Kysten*, og tilforhandle sig da, ikke sjeldent, en Sygdom, der vistnok ofte har Smitte (hvilken Indflydelse har ikke Sligt paa Fattigvæsenets Apotheker-Regning!) og undertiden Døden, til Følge.«

— I »Jean de France« siger Jeronimus: »Jeg har mærket her i Kiøbenhavn, at naar Prisen er engang forhøyet, bliver den altid staaende, omendskiønt Varerne kan faaes for den halve Deel ringere.« Hvad nu specielt Kødpriserne angaar, kan vi derom læse hos Holberg i »Barselstuen«, hvor den bestandigt grædende Gedske Klokkers fortæller, at hun i Gaar var henne at købslaa i Slagterboden, og Barselkonen siger da: »Hvorledes staar det nu til i Slagterboden? Jeg havde min Pige i Gaar derhenne, hun var ikke mægtig at faae et ærligt Stykke Kiød.« — »Hun har Ret, Madamme!« svarer Gedske. »Det har aldrig været saa forbandet, som det nu er; de tør begiære 5 Skilling for et Pund Oxekiød, og det saa mavert, at man ser ikke den mindste Pille Fæt; jeg skulde kaage Suppe derpaa, men Suppen blev saa slet, at jeg for at bøde derpaa maatte komme et Stykke Flæsk derudi.« Men af sin salig Moster Birte har Gedske hørt, at i hendes Ungdom kunde man faa det bedste Pund Oxekød for en halv Skilling, og paa den Tid var der dog ikke engang nogen Politimester her i Byen.

Københavns Politivæsen blev organiseret i 1682 med Claus Rasch som Politimester. Men allerede længe inden den Tid blev der af Magistraten fastsat Kødtaakster, som Slagterne skulde rette sig efter. I 1684 kom der et kongeligt Paabud om, at Kødtaaksterne — tilligemed Taksterne for Brød — skulde opslaas paa offentlige Pladser til alles Underretning. Slagterne gjorde nemlig gerne, hvad

de kunde, for at faa Kødets betalt ud over Taksten, og en Undskyldning havde de jævnlig i den Omstændighed, at der gik saa lang Tid mellem Takst-Ansættelserne. Da Slagterne enedes om, at alle Laugsmedlemmer skulde deltage i Betalingen af den Mulk, som et Medlem blev idømt for Overtrædelse af Taksterne, skærpedes Bøderne, og Kongen gav i 1717 Tilladelse til, at de blev bortforpagtet.

I Hundredaaret derefter udstedte Politidirektøren den tidligere omtalte Bekendtgørelse: at enhver, som af en Slagter blev affordret mere, end Taksten fastsatte, kunde henvende sig til Politikamret og straks faa Assistance. Men det hjalp ikke. Stadig blev der klaget over Kødpriserne. I 1824 skærpedes Situationen. En af Byens Borgere klagede offentligt over, at han ofte maatte betale en Skilling over Taksten for Pundet af Oksekød. Forleden forlangte man af hans Tjenestepige flere Steder to Skilling over Taksten. Da hun kom hjem uden Kød, anmodede han hende om at melde det passerede paa Politikamret. Hun gik derop, fik en Politibetjent med sig, og de fulgtes nu ad til vedkommende Slagtere, men disse nægtede pure at have forlangt mere, end Taksten tillod — og nu var Kødets udsolgt, saa hun kom tomhændet hjem efter at have spildt tre Timer. Klageren rejste det Spørgsmaal, om der ikke i det mindste visse Tider af Dagen kunde posteres Politi ved slige Udsalgssteder. Svaret lod ikke vente længe paa sig. Ugedagen derefter udsendte den fra sin Behandling af Dampe-Affæren kendte Politidirektør Kjerulff følgende Meddelelse: »Jeg finder mig foranlediget til herved at bekendtgjøre: at indtil videre hver Søgnedag fra Kl. 7 til 11 om Formiddagen ville tvende af Politiets Betjenter være tilstæde ved Udsalgsboutikerne ved Nicolai Kirke, til hvilke Enhver, der har at føre Klage over Taxt-Overtrædelse, kan henvende sig,

og erholde den fornødne Assistance, hvilken ogsaa i samme Tidrum kan faaes fra min Bopæl, og til enhver Tid paa Dagen fra Politikammeret.«

Saa stærkt tilspidsedes Forholdene i dette Aar, at en Del københavnske Familjer sluttede sig sammen i en Slags Forening til Indskriden mod Overtrædelser af Kødtaaksten; de vedtog at bidrage alt, hvad de formaaede, til at Overtræderne blev tiltalte og straffede efter Anordningen. »Man kunde ønske,« lød det i den Anledning fra Slagterside, »at de Familjer, som have forenet sig for at se Slagterne paa Fingrene, vilde til en Prøve købe en Stud, slagte den og udhugge den til de i Taxten bestemte Priser; de ville da vel indse, hvor stor Fordel en Slagter, hvis Næringsdrift er en af de bekosteligste i Borgersamfundet, kan have ved en saadan Handel, og om de ønskede at være i sammes Sted.«

To Aar derefter, i 1826, blev Kødtaaksten ophævet. Gennem de nærmest følgende Aar førtes en lang Diskussion om det mere eller mindre formaalstjenlige i denne Foranstaltning. I 1834, da man klagede over Kødprisernes Højde, averterede en Slagterenke, »Madame Bech, Boden Nr. 55, Litr. A i Mellemrækken ved Sct. Nicolai Vagttaarn« sine Varer i Adresseavisen med vedføjede Kødpriser. Det betragtedes som et ganske usædvanligt Skridt og gav Anledning til en hel lille Polemik, idet »Flere Laugsinteressenter« tog hende Averteringen ilde op og hævdede, at ligesaa gode Varer kunde faaes til de samme Priser hos enhver Laugsslagter, medens Madammen mente at maatte have samme Ret til at avertere sine Varer som enhver Handlende, »lige fra Grossereren til den simpleste Detailhandler«.

»De franske Svineslagtere«, der dukkede op, bidrog deres til, at Kravet om en renligere Behandling af Kødet vandt Fremgang.

Fra Slagterboderne ved Nikolaj Taarn 1914.
Efter Fotografier, tilhørende Bymuseet.

I 1828 ankede man over, at det Kød, som transporteredes fra Slagterierne til Udsalgsboderne, i Almindelighed laa henslængt paa en Bræddevogn, uden Underlag af rent, hvidt Linned og uden Pressening over. (Bagerne bar sig nok ad paa lignende Vis, — nogle af dem skal oven i Købet have brugt Brødvognen til Kørsel af Sand.) Netop i 1828 aabnede »en fransk Svineslagter« paa Købmagergade et Udsalg af Svinekød, der præsenterede sig i nette og renlige Omgivelser, og i Pressen appellerede man til »de unge Mænd blandt Slagterne, der saavel i Levemaade som i Klædedragt vise, at de have Smag for det anstændige og pyntelige«. De burde tage Eksempel efter Svineslagteren, og ved en lille Rejse til Hamborg kunde de yderligere lære, hvorledes man dér behandlede Kødet under Transporten og i Udsalgsboderne. — I 1847 aabnede en anden fransk Svineslagter, F. L. Beauvais, sit Udsalg i en Kælderbutik paa Østergade. Der maatte hver Aften rekvireres Politi til at holde Gaden ryddelig, i den Grad stimlede Folk sammen for at se en kogt Oksetunge og et Stykke Leverpostej udstillede i Kældervinduet, — ikke langt fra Slagterboderne.

Nu har vi Slagterbutiker, som de i sin Tid saa beundrede »franske Svineslagtere« ikke kunde præstere Mage til, og Slagterboderne ved Nikolaj Taarn tilhører Historien. I 1917 forsvandt de sidste af dem.

KVÆGTORVET OG SLAGTEHUSENE

Koleraepidemien i 1853 opskræmte Sindene. Den dannede en virkningsfuld Baggrund for Kravet om en Forbedring af Hovedstadens hygieiniske Forhold. Fra den Kommission, der blev nedsat i Anledning af Epidemien, fremkom der en Indstilling om Opførelsen af et offentligt Slagtehus og Anlægget af et Kvægtorv i dettes Nærhed. I Slutningen af 1857 anmodede Magistraten Slagterlaugets Oldermann H. Hansen om en Udtalelse angaaende denne Sag. Oldermannen forelagde Magistratens Skrivelse for en Laugssamling, der overlod de nærmere Overvejelser til en Komité.

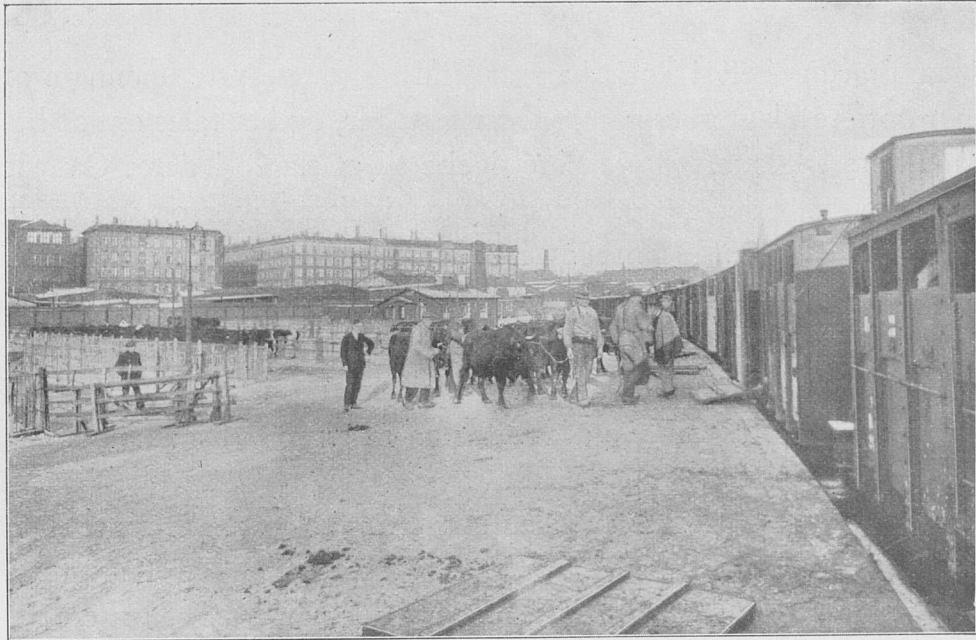
I sit Svar protesterede Lauget mod Opførelsen af et *med Tvang* forbundet offentligt Slagtehus. Skulde der opføres et saadant, maatte det ikke blive »de nuværende eller tilkommende Slagtere til Prejudice i deres engang erhvervede Rettigheder til at lade slagte i deres Eiendomme eller leiede Localer paa Broerne«. Det maatte blive en frivillig Sag at afbenytte Slagtehuset, men med denne Begrænsning vilde Kommunen vist næppe opføre et saadant, og det kunde da tænkes, at den henvendte sig til Lovgivningsmagten for at faa Slagterne tvunget til at søge Slagtehuset. »Vi troe nu vel ikke« — hedder det i Laugets Svar — »at Lovgivningsmagten vil blive meget tilbøielig til at bistaee en saadan Idee og paalægge en allerede exceptionelt haardt trykket Klasse af Borgere større Tryk, Tryk, der synes at hvile paa et socialistisk Grundlag, og nægte dem Brugen af deres egne Eiendomme til Udførelsen af deres

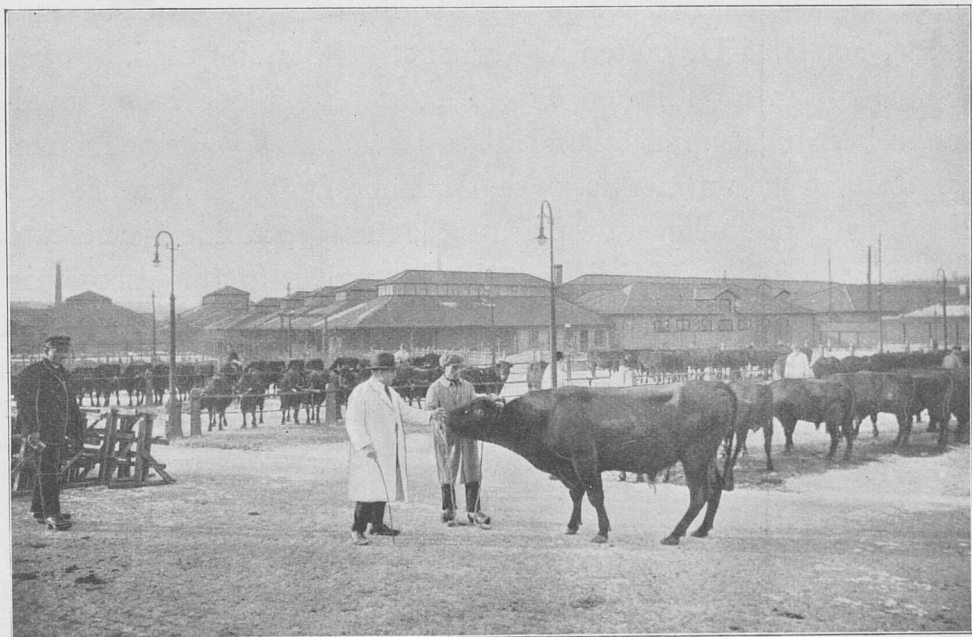
Hovedindgangen til Kvægtorvet.
Til højre Administrationsbygningen, til venstre Kvægtorvets Restaurant.

Øksnehallen paa Kvægtorvet.

Dyrenes Ankomst og Aflæsning paa Kvægtorvets Jernbanerampe.

De med Jernbanen ankomne Dyr indbindes til Undersøgelse hos Dyrlægerne.

Haandtering (selv i Paris har man ikke kunnet sætte igiennem at expropriere Slagternes gamle Udsalgssteder, og her tales om at betage dem deres ældgamle Berettigelse til at slagte i deres Gaarde paa Broerne uden noget videre), men i disse Tider og under de bestaaende Forholde kan man ikke være tryg, og vi bør derfor ikke forbigaae, allerede her at antyde, at Communen da efter Lovgivningens Grundsætninger maatte yde Erstatning til dem, der derved gik tabt af de ikke ubetydelige Penge, som de, i Tillid til Retstilstandens Beskyttelse have anvendt paa at gjøre deres Eiendomme skikkede til en Slagters Bedrift . . .«

Magistraten tænkte sig Slagtehuset opført paa Terrænet mellem nuværende Reventlowsgade og det nuværende Kvægtorv. Lauget ankede over Vejlængden, der vilde virke højst generende for Slagterne. Denne Betragtning tog sig underlig ud paa Baggrund af det Faktum, at samme Slagtere — ligesom adskillige andre Medborgere — gennem en lang Aarrække havde benyttet »Enighedsværn«, der laa i Udkanten af Terrænet, til Samlingssted.

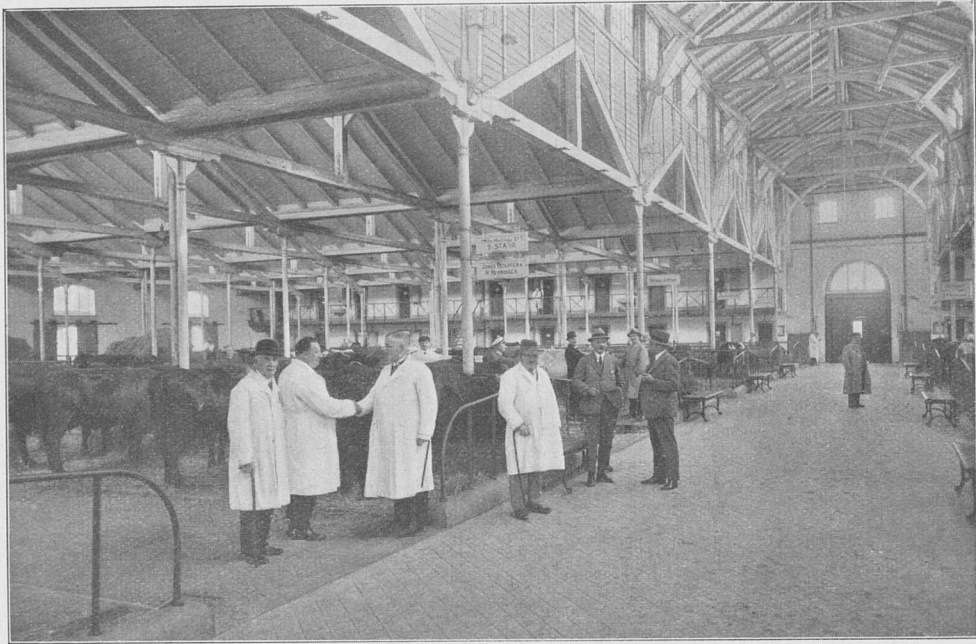
Sagen laa nu stille en Tid. I 1860 behandlede Kommunalbestyrelsen Justitsministeriets Udkast til Sundhedsvedtægt for København, og man mente da, at de Ulemper, der var forbundet med Slagtning i spredt liggende private Slagtehuse, kunde fjernes ved det Tilsyn og den Myndighed, der blev givet Sundhedskommissionen. Den Omordning, som Sundhedsvedtægten medførte, voldte Slagterne betydelige Udgifter, der vilde være spildt, naar man opførte et offentligt Slagtehus med Slagtetvang, og indenfor Kommunalbestyrelsen nærede man Betænkeligheder ved Indførelsen af en saadan Tvang, uden hvilken et offentligt Slagtehus imidlertid vilde tabe sin Betydning. Med disse Betragtninger slog man sig til Taals. I 1864 blev Sagen dog draget frem paany i Borgerrepræsen-

tationen af Overmedikus paa Frederiks Hospital E. A. Dahlerup, og man nedsatte et Udvalg angaaende Slagtehus-Spørgsmaalet.

Det var Slagtehuset, der havde trængt sig i Forgrunden, men da Udvalget afgav Betænkning, indstillede det, at man sikrede sig en passende Plads baade til Slagtehus og til Kvægtorv. Udvalget tænkte sig, at man ikke straks skulde tvinge Slagterne til at benytte det offentlige Slagtehus. Frivilligheden burde raade, dog med den Indskrænkning, at nytilkommende Slagtervirksomheder og de ældre, der viste sig at overtræde Sundhedsvedtægten, skulde henvises til Slagtehuset, i hvis Nærhed det nye Kvægtorv vilde være at indrette. Udvalget nævnte i denne Forbindelse Enighedsværn, hvis Areal var udlagt til militære Skydebaner.

Atter gik der nogle Aar uden Resultat. Men i 1870 skete der noget. Saavel Landhusholdningsselskabet som Grosserer-Societetets Komité opfordrede Magistraten til at indrette et nyt hensigtsmæssigt Kvægtorv med tilhørende Folde og Stalde, og i Oktober vedtoges Magistratens Forslag om Køb af Evighedsværn, ca. 200000 Kvadratalen Landgrund og ca. 9000 Kvadratalen Vandarealer. Købesummen var 84786 Rdlr.

Navnet »Enighedsværn« stammede fra Tiden ved Aarhundredskiftet. Ved Auktion købte Forvalter Ole Christensen Olsen i 1793 afdøde Konferensraad, Borgmester Fædders »udenfor Stadens Vesterport ved Enden af Tømmerpladsen beliggende Lyststed«. Seks Aar senere solgte han den største Del af Arealet til »Det borgerlige Skydeselskab«, hvis fulde Navn egentlig var intet mindre end »Det forenede borgerlige venskabelige Skydeselskab«, og Ejendommen blev nu benævnt »Enighedsværn«. Selskabet lejede sine Skydebaner ud, bl. a. til Kongens Livjægerkorps og til Det borgerlige Broderskab. Det dramatiske og velgørende Selskab »Holbergs

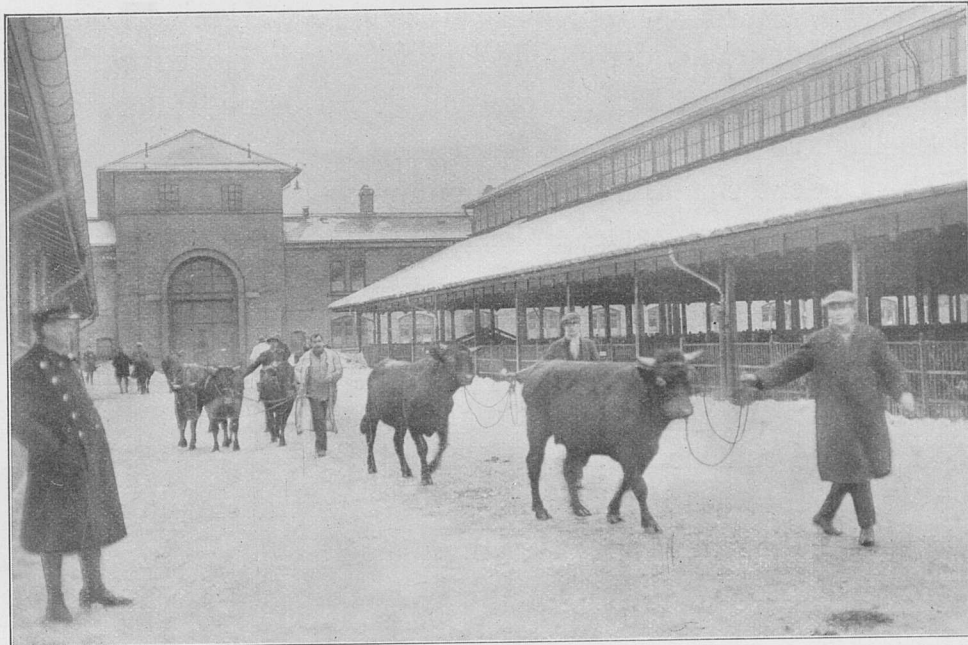
Interiør fra Øksnehallen. Den indgaaede Handel bekræftes ved Haandslag.

Ved Vægten.

Kreaturer til Eksport.

Paa Vej til Slagtehusene.

Til højre Kvægtorvets Lammefolde, til venstre Kalvestaldene, i Baggrunden Øksnehallens Bagside.

Minde«, der holdt til paa Hjørnet af Store og Lille Kannikestræde, havde i sit andet Leveaar, 1828, gratis Sommerlokale herude hos Traktør Brusch og i 1830 hos den nye Traktør Kretschmer. Periodevis vendte »Holbergs Minde« tilbage til Enighedsværn. Endnu i Somrene 1866—67 lejede det Lokaler herude, for en Betaling af 20 Rdlr. En Vinterdag arrangerede Selskabet Kanefart fra Enighedsværn. Femten Kaner kørte herfra til Bellevue med Brændevinsbrænder, fhv. Trompeter ved Husarerne Johansen som Forrider. Han havde sin Trompet med. I den forreste Kane sad Palæforvalter Sand med sin Dannebrogorden paa Brystet. Blandt Deltagerne var ligeledes Slagtermester C. Stauning i Selvejerkane. At ogsaa Slagterne havde Samlingssted paa Enighedsværn, er tidligere omtalt.

I 1841 gik Det borgerlige Skydeselskab fallit. Senere kom Den kgl. Landmilitær-Etat i Besiddelse af Ejendommen. Den 1. November 1870 overdroges denne med tilhørende Bygninger til Københavns Kommune, der en Tid lang benyttede Hovedbygningen som Epidemilazaret. Den laa omtrent der, hvor nu Tietgensgades Skole ligger.

— Under Behandlingen af Kommunens Budget for 1873 indtog Kvægtorvsspørgsmaalet en fremtrædende Plads i Diskussionen. Tanken om et offentligt Slagtehus var nu traadt i Baggrunden. Det til Anlæg af Kvægtorvet erhvervede Terræn laa saa lavt, at der udkrævedes omtrent 12000 Kubikfavne Fyld for at bringe det saa højt over dagligt Vande, at man kunde benytte det til Kvægtorv. Derved sinkedes Sagen. Imidlertid nedsatte man et Fællesudvalg af Magistratsmedlemmer og Borgerrepræsentanter til fornyet Behandling af Kvægtorvsspørgsmaalet.

Den 23. August 1875 fremsatte en af Borgerrepræsentanterne,

Snedkermester I. G. Lund en Forespørgsel om, paa hvilket Stadium Sagen angaaende det nye Kvægtorv befandt sig, og han gav ved denne Lejlighed en Fremstilling af, hvor uheldigt Forholdene i den seneste Tid havde udviklet sig ovre ved Trommesalen og Jernbaneterrænet, i Retning af rent amerikanske Nybyggertilstande. »Man havde,« udtalte Lund, »bibeholdt den gamle Trommesal, som var saa mærkværdig, at den kunde forudsættes at være almindelig bekendt. Især i det sidste Par Aar havde der udviklet sig en Virksomhed i Kvæghandelen, som langt overskred, hvad man havde tænkt sig. Som Følge deraf havde der saa at sige rejst sig et helt nyt Kvarter fra Jernbanen ned til Gamle Kongevej, og her var formodentlig stiltiende Bygningslov saavel som alle Bestemmelser vedrørende Sundheds- og Ordenspolitiet blevne suspenderede. Tilstanden var nu saa mærkelig, at man ikke skulde tro, at den kunde findes i en større By Det var meget paatrængende, at det bestaaende Uvæsen ophørte. Der var bygget ude ved Trommesalen paa amerikansk Vis; man kunde træffe store Huse med Butiker, som kun havde Trætag, og man kunde finde Porte af næsten 3 Alens Bredde, der imod Byggelovens Bestemmelser aabnedes udad og spærrede Passagen.«

Svaret lød paa, at Kvæghandelens store Udvidelse i den sidste Tid havde gjort den først udarbejdede Plan for indskrænket. Nu laa imidlertid de nye Planer for den hele Benyttelse af Enighedsværns Arealer saa vel som en Plan for, hvad der straks kunde iværksættes, fuldt udarbejdede, og Opfyldningen af Terrænet var fuldført paa et lille Stykke nær, som snart vilde blive færdigt.

Der skulde dog endnu gaa adskillig Tid. Først den 17. Juni 1878 vedtog man at bevilge 664500 Kr. til Opførelsen af et Kvæg-

torv paa Enighedsværns Grund og paa det Terræn, der indvandt ved Opfyldning af Kalvebodstrand. Udarbejdelsen af de nærmere Planer og af Tegninger til Bygningerne var overdraget Arkitekt Hans J. Holm.

I Borgerrepræsentationens Møde den 22. September 1879 forelaa der Meddelelse fra Magistraten om, at Bygningerne vilde staa færdige i Løbet af Efteraaret, og at man derfor nu maatte fatte Beslutning med Hensyn til de for Torvets Drift nødvendige Bestemmelser. Det nye Kvægtorv skulde jo erstatte den gamle Trommesal, og man ansaa det da for hensigtsmæssigt at overføre enkelte sædvanemæssige Bestemmelser fra Trommesalen til det nye Torv, i alt Fald med mindre betydelige Ændringer. Man tænkte her paa Reglerne om Torvedagenes Antal, paa de Ugedage, der var bestemt for Handelen med de forskellige Kreaturer, og paa Torvetiden m. m. Paa andre Omraader krævede de nye Forhold forandrede Bestemmelser, særlig med Hensyn til en god Ordning af Torvet.

Kommunalbestyrelsen vedtog at henlægge Kvægtorvets Administration under Magistratens anden Afdeling, hvis Chef var Borgmester Fenger, den tidligere Finansminister. Som Inspektør for Kvægtorvet ansattes cand. phil. Wm. Schou, der havde forladt det medicinske Studium for at dyrke Landvæsen paa sin Fødeø Lolland. Nærmest efter Inspektøren fulgte Fuldmægtigen, der tidligere fungerede som Kasserer. I denne Stilling ansatte man den tidligere Ejer af Skovlund ved Fredensborg Axel Hansen, og O. C. F. Gottschalcksen blev Kontorassistent. Det veterinære Tilsyn med Dyrene blev overdraget til Dyrlæge F. A. C. Møller. Blandt de øvrige i 1879 ansatte var en Formand og en Portner. Af dem, som blev knyttede til Kvægtorvet ved dets Aabning, lever nu kun én: Peter

Nielsen, der senest virkede som Portner og afgik med Pension efter 45 Aars Tjeneste.

I det Torvereglement, der blev vedtaget af Magistraten, fastsættes Torvedagene til Mandag og Torsdag for Slagtekvæg, Onsdag og Lørdag for Heste og Levekvæg, heri indbefattet Pattegrise og Levesvin. Torvetiden begynder i Tidsrummet fra den 1. April til den 30. September Kl. 6 om Morgenen, i Maanederne Oktober og Marts Kl. 7 og fra 1. November til Februar Maanedes Udgang Kl. 8 om Morgenen. Den ender Kl. 2 Eftermiddag. Efter nogle Maaneders Forløb bestemmes det, at Torvetiden for Heste i Perioden fra 1. November indtil Udgangen af Februar vedvarer til Kl. 3 Eftermiddag og i den øvrige Del af Aaret til Kl. 5. Torvetidens Begyndelse og Afslutning skal ikke — som paa det Aarhundredreder gamle Kvægtorv — angives ved Trommeslag, men ved Klokkeringning. Henstaar et Dyr paa Torvet efter Torvetid, vil det blive indsat i Stald eller Fold, og der skal da erlægges Staldafgift for det. Alle Dyr, som indkommer paa Torvet, undersøges af den ved dette ansatte Dyrlæge. Der maa ikke uden Inspektionens Samtykke opstaldes flere end 25 Øksne i hver Øksnestald. I Foldene maa der ikke findes et større Antal Dyr, end der efter Inspektionens Skøn passende kan optages i dem uden Skade for Dyrene. Ethvert i Torvets Stalde eller Folde opstaldet Dyr skal fodres paa den af Magistraten bestemte Maade. Dyrenes Fodring, Røgt og Malkning sker ved det af Magistraten antagne Personale. Torvet leverer det nødvendige Foder.

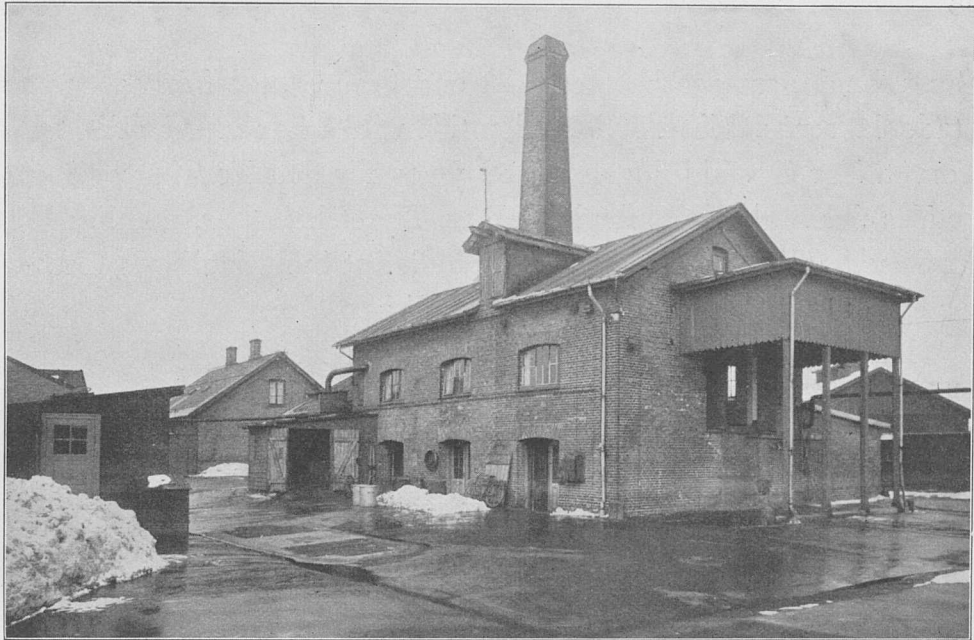
Stadepengene udgør for en Okse (Tyr, Stud, Ko eller Kvie) 50 Øre, for en Hest 35 Øre (allerede i Februar 1880 nedsat til 20 Øre), for en Kalv eller et Svin 20 Øre, for et Faar, et Lam eller en Ged 10 Øre, for en Gaas 5 Øre. Stadepengene beregnes kun én

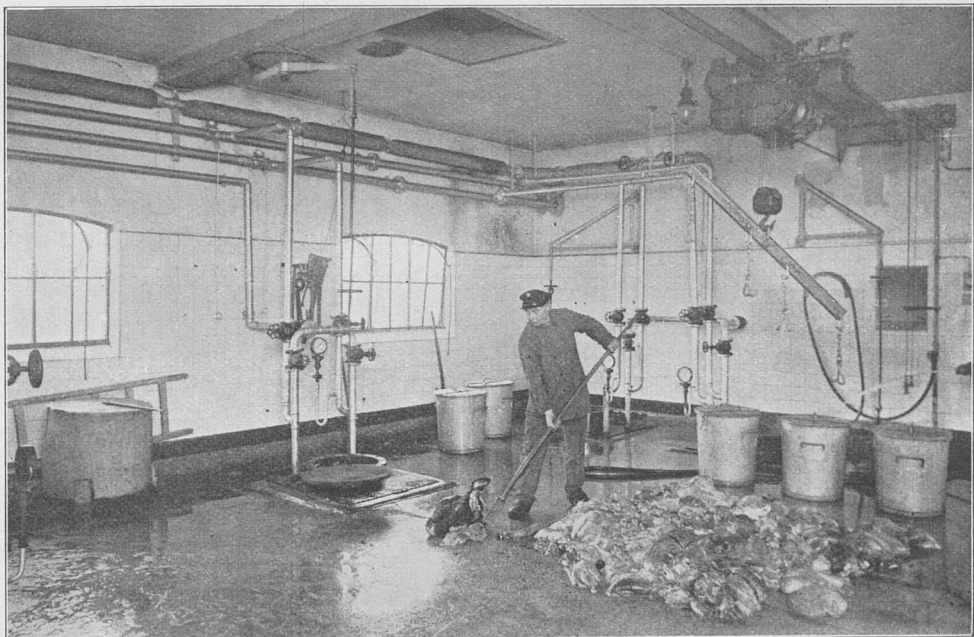
Tarmene kontrolleres.

Svinet i Fælden. Dyret skydes.

Destruktionsanstalten i Kongens Enghave.

Destruktionsanstaltens Modtagelsesrum.
I Gulvet til venstre ses Dækslet over en af Destruktorerne.

Gang for det samme Dyr, om det end flere Gange fremstilles paa Stadepladserne, blot det i Mellemtiden ikke har været udført fra Torvet. For Opstaldningen af et Dyr og for dets Fodring og Røgt betales der Staldpenge for hver Dag, Dyret henstaar, nemlig: For en Okse daglig 90 Øre, for en Kalv eller et Svin daglig 30 Øre og for et Faar, et Lam eller en Ged daglig 15 Øre.

Den 25. November 1879 udstedte Magistraten en Raadstueplakat, hvorved man fra den Dag at regne, da Københavns nye Kvægtorv blev taget i Brug, ophævede den gamle Bestemmelse om, at Handel med Heste, Hornkvæg, Faar, Svin og andre levende Kreaturer maatte finde Sted paa Torvet ved Trommesalen.

Bygningerne paa det nye Kvægtorv var indrettede til Opstaldning af 600 Øksne, 360 Kalve, 600 Svin og henved 4000 Faar eller Lam. Desuden fandtes der, paa det egentlige Kvægmarked, aabne Stadepladser for 1100 Kreaturer.

Af det indtagne Areal blev kun Halvdelen straks bebygget. Den øvrige Del blev holdt i Beredskab til Udvidelser.

Fredagen den 28. November 1879 aabnedes Københavns nye Kvægtorv. I sit Nummer for 4. December bragte Vittighedsbladet »Punch« under Overskriften »Sidste Læs fra Trommesalen til Kvægtorvet« et Billede af et stort Flyttelæs, der med Studeforspand drejer ind paa det nye Kvægtorv. Paa Toppen af Flyttelæsset sidder Nissen, der følger med — man genkender Borgmester Fengers Træk —, og nedenunder Billedet læses den kendte Replik: »Se, i Dag flytter vi!«

Den 4. December — en Uges Tid efter Torvets Aabning — blev der foruden en Del Kalve, Faar og Svin paa Kvægtorvet udbudt henved 700 Stkr. stort Hornkvæg til Salg. En Uoverensstemmelse med Kommissionærerne angaaende Betalingspørgs-

maalet blev efter nogen Tids Forløb udjævnet. — Landmandsbanken og senere Haandværkerbanken aabnede Afdelingskontorer i Inspektionsbygningen.

I 1880 førtes en Gren af Havnebanen ind paa Kvægtorvet. Den 1. Februar s. A. var Torvet i fuld Drift. Det Billede af Kvæg-

Interiør fra Flæskehallen. — Handel med Svin.

torvet i Firserne, der findes foran i denne Bog og som viser Arealet helt ned til Kalvebodstrand, med Amager i Baggrunden, har sin særlige historiske Interesse, eftersom Torvet ikke mere er i Forbindelse med Vandet. Der er foretaget store Opfyldninger. Godsbaneanlægget, der blev udført 1895—1901, og den i 1910 aabnede Flæskehal ligger paa opfyldt Grund.

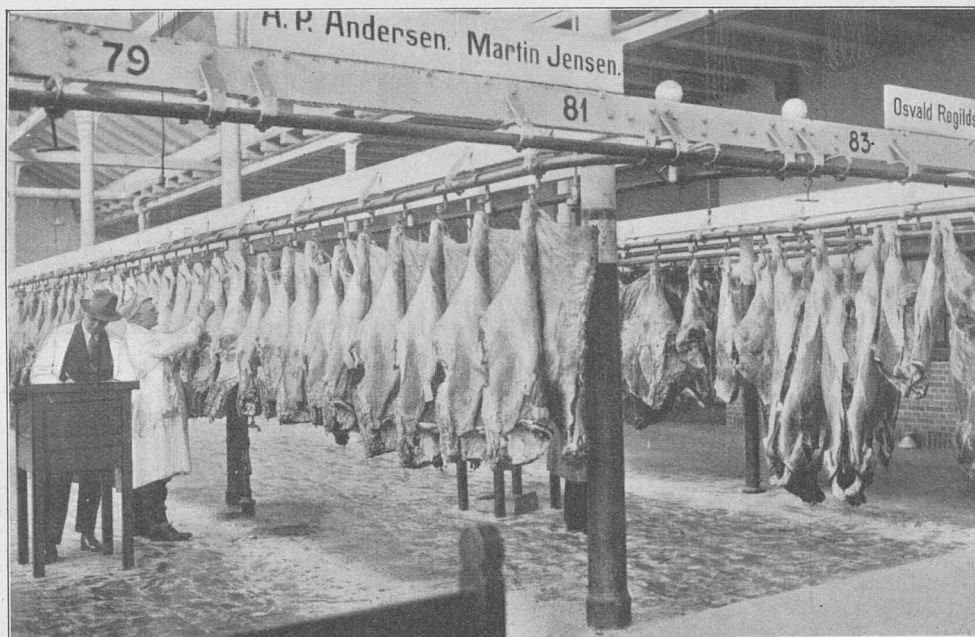
Det kommunale Fællesudvalg angaaende nye Gadenavne af-

gav den 12. Oktober 1881 Indstilling med Hensyn til »den imellem Vesterbrogade og Gammel Kongevej henlagte Gade, der er traadt istedetfor den nedlagte Trommesal«. Stadskonduktør Krak havde foreslaaet, at den skulde kaldes Gammel Kongevej. Fællesudvalget henviste til, at den ny Gade ikke var en Fortsættelse af Gammel Kongevej, men dannede en omtrent ret Vinkel med denne og derfor ikke burde have samme Navn. Det laa nær at opkalde Gaden efter det »Etablissement«, der i Aarhundreder havde ligget paa dette Sted. Stadskonduktøren fandt, at »Trommesalgade« ikke lød godt, og deri gav Udvalget ham Ret, men samtidig fremhævede det, at vi havde ikke saa faa Gader, som fra gammel Tid bar Navne, der ikke endte med »Gade«. Udvalget nævnte her Aabenraa, Dyrkøb, Naboløs og andre Eksempler, og det foreslog da at kalde den ny Gade *Trommesalen*. Det blev imidlertid forkastet. Man foretrak »Gammel Kongevej«. Der skulde gaa en længere Aarrække, inden Stedets gamle Navn sejrede. Først i 1918 fik den korte Gadestrækning Navnet »Trommesalen«.

— Den Tid var nu inde, da man begyndte paa Løsningen af Slagtehuspørgsmaalet. Den 6. Marts 1882 vedtog Kommunalbestyrelsen, at der skulde indrettes offentlige Slagtehus med Tilbehør, og at der i Forbindelse hermed skulde opføres en Staldbygning paa Kvægtorvet. Man bevilgede et Beløb af omtrent 285000 Kroner. Der bestod jo ikke — som det fremhævedes under Forhandlingerne i Borgerrepræsentationen — en Bestemmelse om Slagtetvang, hvorefter man, saa snart et offentligt Slagtehus stod opført, vilde kunne tvinge alle Byens Slagtere til at benytte dette. Hensigten maatte da i første Række være at tilvejebringe et offentligt Slagtehus for de Slagtere, som for Tiden arbejdede i deres Hjem under saa uheldige Forhold, at de kom i Konflikt med Sund-

hedspolitiet. Senere kunde man gaa videre, efterhaanden som Udviklingen krævede det.

Den 1. Oktober 1883 aabnedes tre smaa Slagtehusse paa en Grund, der grænsede op til Gasværkets Terræn, og af dette afgaves et Areal med kommende Slagtehus-Udvidelser for Øje. Disse kom

Okse- og Kalvekød ophængt til Salg i Flæskehallen.

hurtigt. I September 1885 blev der saaledes bevilget 254340 Kr. til Udvidelser, i Februar 1887 yderligere 521561 Kr. til Opførelse af tre Slagtehaller og et Svineslagteri m. m., og i November 1887 en Sum af 179000 Kr. til Anlæg af et Kølehus og et Kedelhus.

I Slutningen af 1897 vedtog man at udvide Kølehuset ved de offentlige Slagtehusse. Under Sagens Behandling i Borgerrepræsentationen udtalte Borgmester Borup, at Indflytningen i Slagtehusene

ikke var blevet hilst med Glæde af Slagterne, og at de ligeledes til en Begyndelse havde stillet sig forbeholdent med Hensyn til Kølehuset. Dertil svarede Borgerrepræsentant, Slagtermester Wilh. Juul, at Borgmesteren ogsaa vilde have stillet sig i Opposition, hvis han, ligesom i sin Tid Slagterne, var bleven saa at sige jaget fra Hus og Gaard. Kølehuset — sagde Juul — var fra første Færd noget ganske ukendt, men det varede ikke længe, inden alt var udlejet.

Gennem Slagtehusenes Udvikling i 1880'erne havde man forberedt den Slagtetvang, hvortil Juul sigtede med sine Ord om, at Slagterne var blevet jaget fra Hus og Gaard. Slagtning i Slagtergaardene var forbudt, efter at der fra den 1. Januar 1888 var indført Slagtetvang i København. Al Slagtning var nu henvist til de offentlige Slagtehuse. Forhandlingen af Kød var stillet under offentlig Kontrol. Den 14. December 1887 bekendtgjorde Kommunalbestyrelsen Reglerne for, hvorledes man skulde forholde sig med den Undersøgelse af Kød af stort Kvæg, Heste, Kalve, Faar, Lam og Svin, der efter den 1. Januar 1888 indførtes i fersk Tilstand og forhandlede i København. Undersøgelsen skulde foregaa paa Hovedstationen ved Kvægtorvet og paa tre Bistationer, en paa Fælledvej Nr. 18, en i Havnegade Nr. 13 og en i Lille Istedgade Nr. 7. Den sidst nævnte var at betragte som en Reservestation for Tider med særlig stor Tilførsel.

Den senest bestaaende af Bistationerne ophævedes i 1892. Fra 1910 er al Kontrol med indført ustempleet Kød henlagt til Flæskehallen, men det meste af det Kød, der nu indføres fra Landet, er paa Forhaand kontrolleret. Ogsaa Trikin kontrollen er henlagt til Flæskehallen, og til denne har man ligeledes knyttet Laboratoriet for den bakteriologiske Undersøgelse.

For de levende Dyrs Vedkommende foregaa Undersøgelsen

paa Kvægtorvet, og Slagtningen foretages under Kontrol i de offentlige Slagtehuse.

Med blaa Farve stemples Kød, der henføres til 1. Klasse. Det sorte 2. Klasses Stempel betegner, at Kødets bør koges eller steges godt, før man spiser det. Alt Flæsk undersøges for Trikiner. Det

Fra Fjerkræhallen.

mærkes med violet Farve T.K. og derunder Kbh. Rødt Stempel anvendes paa Svin, der eksporteres til England.

Det Kød og Flæsk, som kasseres, sendes ud paa Kommunens Destruktionsanstalt i Kongens Enghave. Denne Anstalt blev opført i 1890 efter Tegninger og Planer af Arkitekt H. Meyer, som havde forestaaet Opførelsen af de offentlige Slagtehuse. Det meste af, hvad der sendes herud, er kasserede Varer fra Stadens offentlige

Slagtehuse, men paa Anstalten destrueres ogsaa Kadavere af selvdøde Dyr og af Dyr, der er dræbt paa den under Staten sorterende Veterinær- og Landbohøjskole. Kommunen, der stadig har drevet Anstalten, stillede Grunden til Disposition, og Staten bidrog til Udgifterne ved Opførelsen af Destruktionsanstalten. Fra Modtagelsesrummet paa første Sal styrtes det kasserede Kød og Flæsk ned i Stueetagens fem Destruktorer. Ved Kogning udvindes Fedt til teknisk Brug og Kødme, der benyttes som Foderstof for Kreaturer og for Fjerkræ.

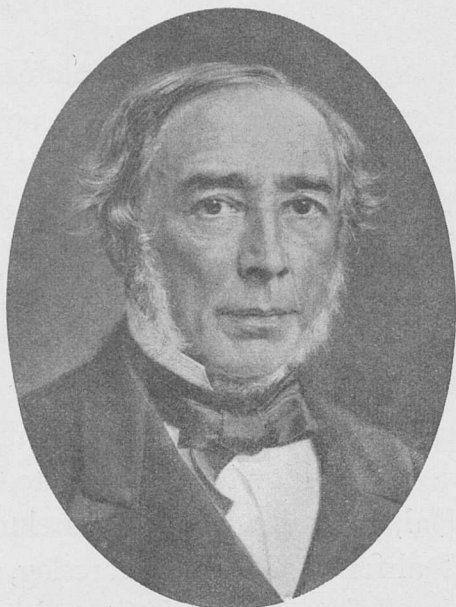
— Ønsket om en overdækket Salgshal for Hornkvæg var allerede fremme under Anlægget af Kvægtorvet, og det Fællesudvalg, som Kommunalbestyrelsen havde nedsat, stillede sig ikke uvilligt dertil. Veterinær- og Landbohøjskolen erklærede imidlertid, at det særlig gjaldt om at faa gode og rigelige Staldrum, medens man foreløbig kunde hjælpe sig med en aaben Torveplads. Kommunalbestyrelsen, der nærede nogen Frygt for de store Udgifter, som vilde være forbundne med Opførelsen af en overdækket Salgshal, lyttede gerne til denne Tale, saa meget mere som man tænkte sig, at Dyrene kun i nogle Timer vilde komme til at henstaa paa den aabne Plads, og at Salget under ugunstigt Vejr vilde komme til at foregaa i Staldene og ikke paa Torvet. Men det viste sig, at der blev ingen Handel i Staldene. I al Slags Vejr maatte Dyrene staa paa det aabne Torv, ofte omtrent en hel Dag.

I 1892 modtog Magistraten fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og fra Kreaturkommissionærerne en indtrængende Anmodning om at opføre en overdækket Salgshal saasart som muligt. Magistraten stillede imidlertid Sagen i Bero under Hensyn til, at de københavnske Banegaardsforhold endnu ikke var ordnede, og at man derfor ikke vidste, hvorledes Kvægtorvets Terræn kunde udnyttes paa den mest hensigtsmæssige Maade.

I 1899 tog Magistraten Sagen op. Der var nu truffet Bestemmelse om Jernbaneforholdenes Ordning, men inden Øksnehallen kunde opføres, maatte man gaa til en Omordning af Kvægtorvet. Det var nødvendigt at flytte Størstedelen af Faarefoldene og Halvdelen af Kalvefoldene. Der blev da bevilget 164300 Kr. til Opførelsen af Kalve- og Faarehaller.

I Oktober 1899 fremkom der fra Magistraten Forslag om at bevilge 693000 Kr. til Opførelse af den projekterede Øksnehal, der var beregnet paa 24 Rækker Stadelpladser med Rum for indtil 2532 Kreaturer. Det Udvalg, hvortil Sagen blev henvist, mente, at man kunde nøjes med en mindre Hal, og at den af Stadsarkitekt Fenger foreslaaede Konstruktion var altfor kostbar. Det foreslog, at man indskrænkede sig til Opførelsen af en Hal, hvis Størrelse svarede til to Tredjedele af den af Magistraten foreslaaede, og at man indrettede sig paa en billigere Konstruktion. Resultatet blev da, at der bevilgedes 387811 Kr. til Opførelsen af en overdækket Salgshal for Øksne. Den blev taget i Brug den 28. November 1901, 22-Aarsdagen for Kvægtorvets Aabning.

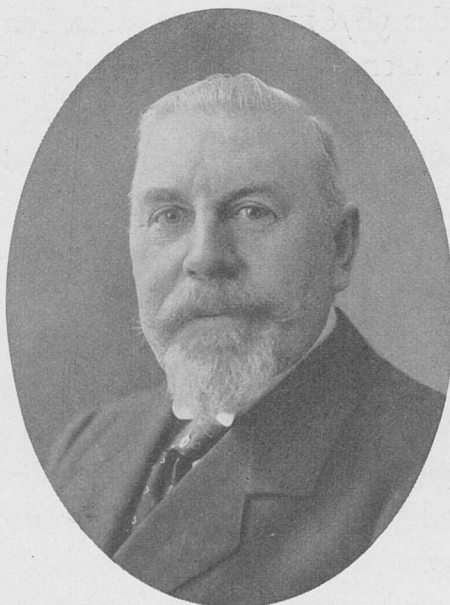
— Den 16. April 1907 fremsatte Magistraten et Forslag om Opførelsen af en En-gros-Flæskehal. Det Udvalg, der fik denne store Sag til Behandling, afgav Betænkning den 30. Marts 1908. Torvehallen, hvor Flæsket kunde faa en i sanitær Henseende mere betryggende Behandling end ved Salget paa Gammeltorv og Nytorv, foresloges opført ved Kalvebod Brygge, paralelt med Godsbanegaardens Hovedfaçade, — i tre Afdelinger: Kontorbygning, Salgshal og Kølehus. Spørgsmaalet om obligatorisk Trikinontrol udgjorde et væsentligt Punkt i Debatten. Indstillingen, der henlagde saavel Kødkontrol som Trikinontrol til Torvehallen, hvor der ikke alene skulde forhandles Flæsk, men ogsaa Kød og Fjerkræ,

Carl Emil Fenger,
Borgmester for Magistratens 2. Afdeling 1875—1883.

L. Borup,
Borgmester for Magistratens 2. Afdeling 1883—1903

J. Jensen,
Borgmester for Magistratens 2. Afdeling 1903—1924
(for Torve- og Slagtehalerne 1903—1917).

H. C. V. Møller,
Borgmester for Magistratens 4. Afdeling 1917—1925.

P. J. Pedersen,
Borgmester for Magistratens 4. Afdeling fra 1925.

blev vedtaget af Borgerrepræsentationen den 13. April 1908. Bevillingen til Opførelsen androg 764520 Kroner. I April 1910 blev Flæskehallen taget i Brug.

Da Kommunalbestyrelsen i Sommeren 1913 havde akcepteret Departementschef Rentzmans Tilbud om Opførelsen af »en kommunal Kirkebygning« ved Nikolaj Taarn, var det givet, at nu stod Slagterboderne for Fald, og der var Forslag fremme om at skaffe de Slagtere, der vilde blive husvilde ved Bodernes Nedrivning, Plads i Flæskehallen. Man talte af den Grund om en Udvidelse af Hallen. Men Udviklingen førte med sig, at man ophævede den Detailhandel, der var opstaaet i Flæskehallen, hvis egentlige Formaal gjaldt En-gros-Handelen og hygieinisk Kontrol med indførte Varer. Det kom saaledes ikke til nogen Udvidelse ved den nævnte Lejlighed. Siden hen er der foretaget flere Udvidelser. Saaledes bevilgede man — i November 1925 — 741900 Kr. til Opførelse af en Tilbygning for Handel med Fjerkræ og til Udvidelse af Flæskehallens Kølehus.

Der kommer aarlig mere end 10000 Jernbanevogne med Flæsk og Kød til Rampen ved Flæskehallen, foruden hvad der tilføres paa anden Vis: pr. Damper, pr. Bil, som Stykgodsforsendelse med Banen. Aabningen af Flæskehallen gjorde det af med den gamle Forhandling af Flæsk paa Gammeltorv og Nytorv, hvor navnlig i ældre Tid de fedtglinsende Flæskebærere samledes omkring Bøndervognene og tog Flæskesiderne paa Nakken for at transportere dem til Høkerne. Det gav nogle Marks Fortjeneste i Morgentimerne, og i Pauserne eller efter endt Arbejde tog de sig gerne et Hvil paa Stentrapperne til de omliggende Ejendomme.

Flæskehandelen forsvandt, men endnu sad der, omkring Springvandet paa Gammel Torv, en lille Snes Handlende, som

havde løftet Arven efter en svunden Tids »Valbykoner«. Den 9. Marts 1927 udstedte Magistraten imidlertid følgende Bekendtgørelse: »Torsdagen den 31. Marts d. A. ophører Torvehandelen med levende Fjerkræ og Æg paa Gl. Torv og henvises fra og med 1. April d. A. til Kommunens ny Fjerkræhal ved Polititorvet«. Dermed forsvandt den sidste Rest af Torvehandel paa Gammel Torv. For en Del af Æggehandelen skaffede man, efter de Handleres Ønske, Plads ved Nørrevold.

I 1917 blev Torve- og Slagtehallerne, der hidtil havde sorteret under Magistratens 2. Afdeling, henlagt under Magistratens 4. Afdeling, og i 1926, Aaret efter at P. J. Pedersen var blevet Borgmester for denne, blev hele Byens Torvevæsen og Slagtehallerne samlet under et Torvedirektorat. Cand. jur. Henning Koch, der siden 1918 havde været Chef for Magistratens 2. Afdelings Sekretariat og som nævnte Aar ligeledes overtog Ledelsen af Kommunens Dyrtdiskontor, blev udnævnt til Direktør for Kommunens Torvevæsen og Slagtehaller.

Siden Kvægtorvets Aabning i 1879 har Institutionen, der jo stadig øgedes ved Nydannelser, sorteret under fem Borgmestre: Carl Emil Fenger indtil 1883 (død 1884), L. Borup fra 1883 til sin Død i 1903, J. Jensen 1903—1917 (død 1928 som Overpræsident), H. C. V. Møller 1917—1925 og — fra 1925 — P. J. Pedersen.

Kvægtorvets første Inspektør Wm. Schou, der i 1888 blev udnævnt til Justitsraad, døde i 1894. Georg Brandes skrev hans Nekrolog i »Politiken« og fremhævede her hans ikke almindelige Evner. Wm. Schou, der var stærkt aandeligt interesseret, talte og skrev de tre Hovedsprog med lige stor Lethed og færdedes meget i literære og kunstneriske Kredse. Axel Hansen, som efter Slagtehusenes Oprettelse var avanceret til Viceinspektør, afløste ham paa In-

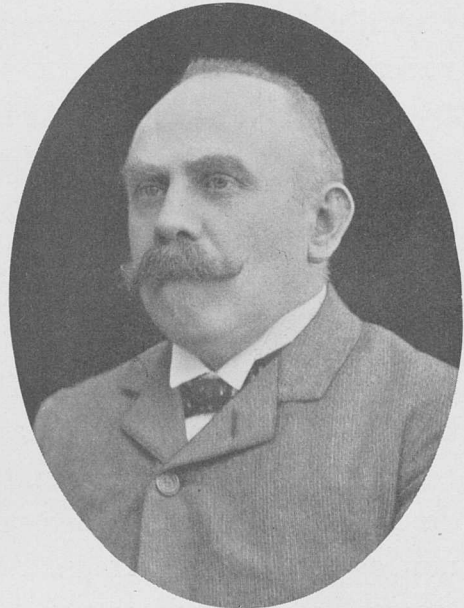
Inspektør, Justitsraad Wm. Schou,
ansat ved Institutionen 1879—1894.

Overdyrlæge F. A. C. Møller,
ansat ved Institutionen 1879—1905.

Inspektør Axel Hansen,
ansat ved Institutionen 1879—1920.

Kasserer O. C. F. Gottschalcksen,
ansat ved Institutionen 1879—1922.

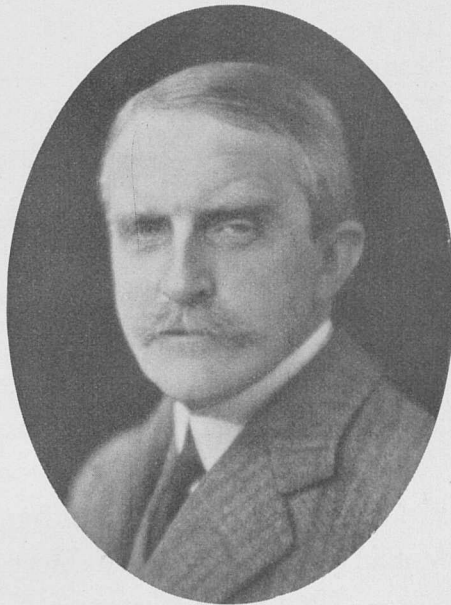
Overdyrlæge P. B. Rasmussen,
ansat ved Institutionen 1887—1920.

Inspektør Andr. Andersen,
ansat ved Institutionen fra 1889.

Viceinspektør C. S. Lassen,
ansat ved Institutionen 1894—1922.

Overdyrlæge N. L. Dalsgård,
ansat ved Institutionen fra 1920.

spektørposten. Han varetog denne indtil sit 82. Aar. Da Aldersgrænsen indførtes i 1920, tog han Afsked med Institutionen efter 40 Aars Tjeneste. Han døde i 1922. Efter Axel Hansens Tilbagetræden i 1920 blev P. Horn ansat som Inspektør. Da Horn trak sig tilbage ved Udgangen af 1923, udnævntes R. Mortensen til Inspektør, men han var syg og kom aldrig til at fungere. Efter en Maanedes Forløb afgik han ved Døden. Andr. Andersen tiltraadte da Stillingen som Inspektør ved De offentlige Torve- og Slagtehallen i København. Han var blevet ansat paa Kvægtorvets Kontor i 1889 og knyttedes i 1910 til Flæskehallen som Fuldmægtig og Kasserer. Under Inspektørens Virkeomraade henhører, foruden Torve- og Slagtehallerne, ogsaa Halmtorvet, der den 1. Januar 1888 blev forlagt fra det ældgamle Salgssted for Halm og Hø »inden for Vesterport« til daværende Ny Stormgade.

Kvægtorvet begyndte i 1879 sin Virksomhed med een Dyrslæge, F. A. C. Møller, der i 1887 blev Overdyrlæge for Kvægtorvet og Slagtehusene. Han trak sig tilbage i 1905 og tog Ophold i Fredensborg, hvor han i 1919 afgik ved Døden.

P. B. Rasmussen, der blev ansat ved Institutionen i 1887, virkede som Overdyrlæge fra 1905 til 1920. Siden da har Overdyrlæge N. L. Dalsgård været Chef for Dyrslægekorpsset.

O. C. F. Gottschalcksen, der fik Ansættelse paa Kvægtorvets Kontor ved Torvets Aabning i 1879, avancerede i 1887 til Fuldmægtig og Kasserer og tjente Institutionen indtil 1922, da han afgik ved Døden.

Gammel i Gaarde blev ogsaa Viceinspektør C. S. Lassen, der virkede her fra 1894, indtil han i 1922 trak sig tilbage fra Tjenesten. Viceinspektør-Stillingen blev nedlagt.

— Den store Eksport i Krigsaarene flerdoblede Tilførselen til

Kvægtorvet og til Slagtehusene. Da Eksporten kun finder Sted een Gang om Ugen, kom man i 1923 bort fra de *to* ugentlige Torvedage, Mandag og Torsdag. Der er nu stadig (bortset fra Kalvemarkedet Tirsdag Eftermiddag) kun een Torvedag om Ugen, nemlig Onsdag, og Torvetiden er fra Kl. 8 til Kl. 2. Noteringen foretages Kl. 1,

Kvægtorvets, Slagtehusenes og Flæskehallens Dyrlegekorps.
Forrest sidder Overdyrlæge Dalsgård.

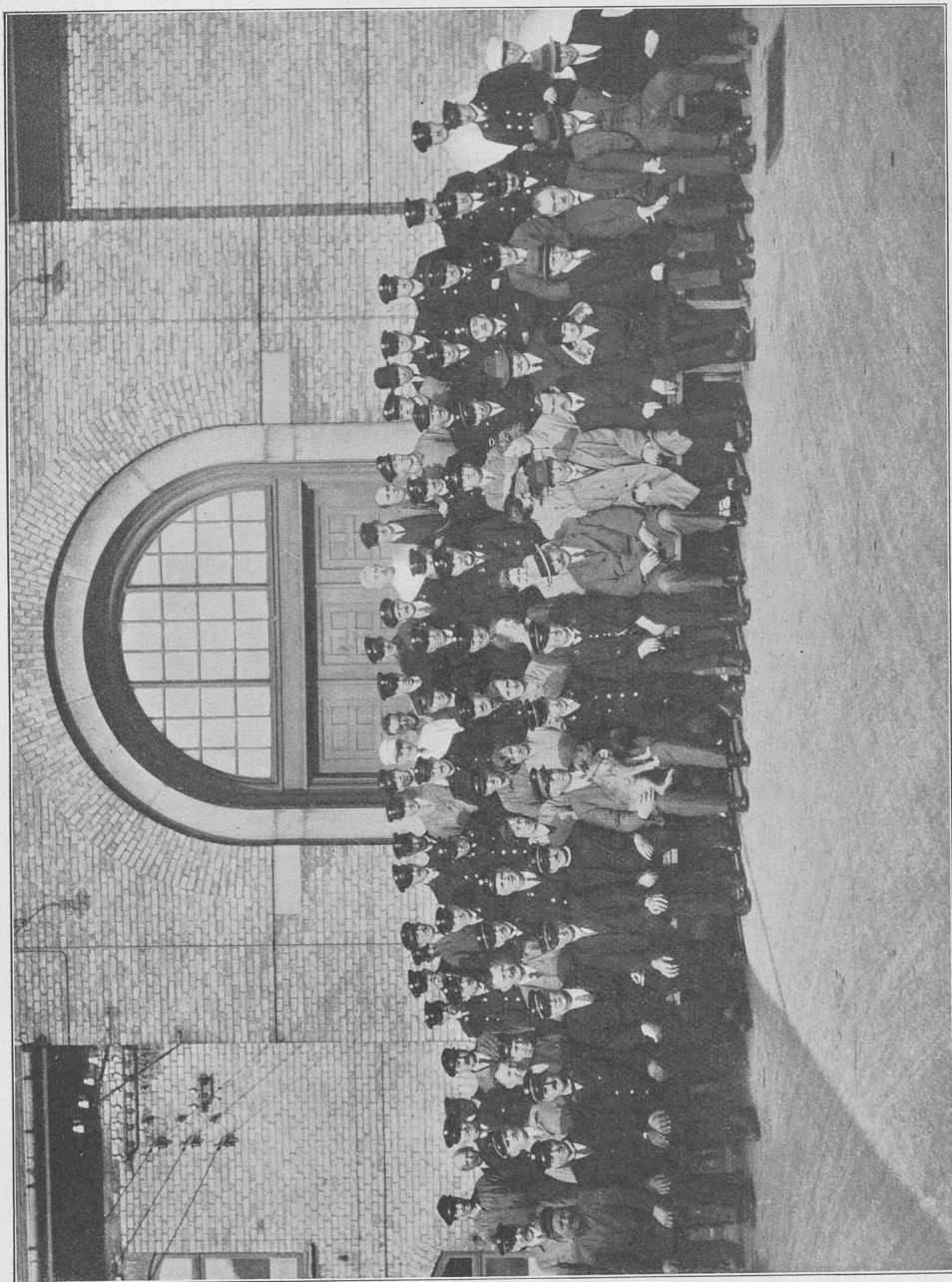
idet fire Køber- og fire Sælgerrepræsentanter ved dette Tidspunkt samles paa Kvægtorvets Kontor med Inspektøren som Opmand. De otte Deltagere i Noteringen beskikkes af Magistraten for 3 Aar efter Indstilling fra de respektive Organisationer. I Flæskehallen er der Notering hver Morgen for Flæsk og Mandag og Fredag Morgen for Kød.

Lige fra Slagtehusenes Oprettelse har man drøftet Spørgsmaalet angaaende Slagtemetoderne. Om Slagtemasken stod der i sin Tid en livlig Debat. I Maj 1921 indførtes Skydning af store Kreaturer, og nogle Aar derefter tog man Boltepestolen i Anvendelse til Aflivning af Svin.

Kvægtorvets og Slagtehusenes samlede Terræn udgør henved $8\frac{1}{2}$ Hektarer, og Anlægskapitalen er ca. $4\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Det samlede Flæskhals-Anlæg var ved Udgangen af Finansaaret 1927—28 bogført med 2955000 Kr., og Destruktionsanstaltens Anlægskapital var 184000 Kr. Torve- og Slagtehallernes Budgetsum ligger omkring et Par Millioner Kroner, der i det store og hele medgaar til Institutionens Drift.

Torvereglementet og de Afgifter, som svares, er i Aarenes Løb undergaaet en Række Ændringer. Det stærkt aftagende Hestehold har bevirket, at Hestemarkedet er bortfaldet. Kvægtorvet afgiver Plads for 1400—1600 Øksne i Øksnehallen og ca. 300 i Staldene, 1400—1600 Kalve i Kalvehallen, 6000—8000 Faar i Faarehallen og ca. 250 Svin i Svinehallen.

Kvægtorvet danner som en Verden for sig. Det er et Sted, hvor ikke alle og enhver kommer. Torvet har sine »kendte Navne«, sine Dynastier. Her færdedes Slagtermestrenes Oldermann, Wilhelm Juul, der drog med herover fra den gamle Trommesal. Da han døde i 1909, blev Direktør Anders Jensen Laugsoldermand, og det er han den Dag i Dag. Adskillige af de gamle Trommesalsnavne bidrager deres til at præge »det nye Kvægtorv«. Trebbiens store Kommissionsforretning overtoges ved hans Død af P. L. U. Fischer, hvis Søn Chr. Fischer nu driver Virksomheden, og han har optaget sin Søn, Knud Fischer, i Forretningen. Paa Trommesalen hørte Jørgen Emil Mauritzen og hans Søn Hans M. Mauritzen til de

Kvægtorvets og Slagtehusenes Personale.

førende. Nu er det sidstnævntes Sønner, Hans og Albert Mauritzen, der staar for Virksomheden.

Til de kendte Navne hører ogsaa Eksportøren N. P. Nielsen (populært kaldet »Berlinereren«, fordi han gennem en Aarrække har boet i Berlin), de fire eksporterende Brødre Hansen — William, Holger, Heinrich og Valentin —, det gamle Buchardt'ske Kommissionsfirma og S. Tholstrup & Søn.

— For 30 Aar siden, da man stod overfor Opførelsen af Øksnehallen, blev det Spørgsmaal rejst, om der nu ogsaa var tilstrækkelig Plads til fremtidige Udvidelser. Man gik ud fra, at der vilde være det: en Dag vilde Vestre Gasværk blive nedlagt, og dermed var der rigelig ny Plads for Torve- og Slagtehals-Institutionen. Den Kommission, der i 1915 blev nedsat angaaende Spørgsmaalet om Midler til Afhjælpning af Mangler ved Stadens Kødkontrol, nævner i sin Betænkning, at »Planen om Opgivelse af Vestre Gasværk oftere har været bragt paa Bane som en i en ikke altfor fjern Fremtid forudseelig Foranstaltning«. Hvad der ved hine Lejligheder blev varslet, foreligger nu. Vestre Gasværk er praktisk talt nedlagt. I Kvægtorvets Jubilæumsaar arbejder Administrationen, saavel den tekniske som den økonomiske, med store Planer om — med Kvægtorvet som Udgangspunkt — at modernisere de offentlige Slagtehus og deromkring koncentrere hele Stor-Københavns En-gros-Handel med og Tilvirkning af Kød- og Flæskevarer, idet Flæskhallen og alle de private Virksomheder, der ligger samlede overfor denne, overflyttes til Vestre Gasværks Terræn.

Københavns Kvægtorv

og offentlige Slagtehuse

1926.

Godsbangsgaardens Terrain.

Gastværkets Terrain

Forberedende Bønderbolig

Udleiet Terrain.

(Fremtidig Udvidelse af Kvægtorvet)

Tietgensgade

Kvægtorvsvej

Gastværkets Terrain

Bygninger.

1. Administrationsbygning.	23. Staldbygning for Kalve og Svin.	49. Haltagsskur.
2. Inspektorbolig.	24. do. - Svin.	50. Latrinbygning.
3. Portnerbolig.	25. Faarefolde.	51. do.
4. Forvalterkontor m. m.	26.	52. do.
5. Funktionsbolig og Skindforretning m. m.	27. Tarmrenseri.	53. do.
6. Vagtbygning.	28. Hestestald m. m.	54. do.
7. Politivagt og Garderobe m. m.	29. Slagtehal.	55. do. og Brændsel.
8. Overdyrlingebolig og Administration.	30. do.	56. do.
9. Værksted, Garderobe og Folketokale.	31. Sanitetslagteri.	57. Vaskeri, Bølleanstalt og Garderobe.
10. do. do.	32. Slagtehal.	58. Hestelagteri.
11. Salgshal for Okse, med Kontorer i 2 Etager.	33. do.	59.
12. Salgshal for Kalve.	34. Eksporthagteri.	60. Statsbanernes Kontorbygning.
13. do. - Faar.	35. Slagtehal for Svin.	61. Dyrsløgeagt og Politi.
14. Vægtbygning.	36. Slagterbygning.	62. Restaurationsbygning.
15. Vægtlokale.	37. do.	63. Gæsteverolser og Restauratørbolig.
16. Staldbygning for Okse.	38. do.	64. Kummer og Latriner.
17. do.	39. Hestelagteri.	65. Hestestaldbygning.
18. do.	40. Skolehus.	66. Udhus.
19. do.	41. Kølehus.	67. Bløtdrøringsanstalt.
20. do.	42. Dampskorsten.	68. do. Skur.
21. do. for Eksporthagteri.	43. Maskinhus.	69. Tarmrenseri.
22.	44. Kølehus i 2 Etager.	70. Staldbygning.
	45. Maskinværksted.	71. do.
	46. Materialhus og Smedeværksted.	72. Gødningshus og Tarmrenseri.
	47. Op'ng af Talg (Klarebassin).	

22, 26 og 59 angiver anbragte Pladser, paa hvilke der har staaet nogle midlertidige Bygninger.

